

PM 2022:04

En omvärldsanalys av hur statliga coronastöd utvecklats, avvecklats och utvärderats

Den här rapporten presenterar en kartläggning av hur statliga stödinsatser till näringslivet, i samband med coronapandemin, utvecklats, avvecklats och utvärderats i Danmark, Finland, Storbritannien och Tyskland.

Dnr: 2021/52

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser

Studentplan 3, 831 40 Östersund

Telefon: 010 447 44 00

E-post: info@tillvaxtanalys.se

www.tillvaxtanalys.se

För ytterligare information kontakta: Carl Wadell

Telefon: 010-447 44 73

E-post: carl.wadell@tillvaxtanalys.se

Förord

Tillväxtanalys har regeringens uppdrag att analysera och utvärdera statens insatser för att stärka Sveriges tillväxt och näringslivsutveckling. Syftet med den kunskap som vi utvecklar är att den ska användas för att effektivisera, ompröva och utveckla politiken. Vi utvecklar även analys- och utvärderingsmetoder.

Coronakrisen är på flera sätt en unik händelse. Till skillnad från andra ekonomiska nedgångar i modern tid har den sitt ursprung i en pandemi. De statliga insatserna riktade mot svenska företag har också varit ovanligt omfattande.

I syfte att skapa förutsättningar för en effektivare hantering av liknande ekonomiska kriser i framtiden vill vi med denna rapport bidra med lärdomar om hur jämförbara länder har utvecklat, avvecklat och utvärderat sina stöd till näringslivet under coronapandemin.

Det här är den andra omvärldsanalysen inom ramen för Tillväxtanalys regeringsuppdrag "Uppföljning av stöd till näringslivet med anledning av den pågående pandemin". Studien är skriven av Carly Melissa Smith och Helena Lindh, Gröndörren AB på uppdrag av Tillväxtanalys.

Östersund i december 2021

Sverker Härd, gd, Tillväxtanalys

Innehållsförteckning

Förord	2
Sammanfattning	5
Summary	7
1. Inledning.....	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Frågeställningar.....	9
1.3 Avgränsningar och metod	9
1.4 Disposition	10
2. Statsstödsregler och EU:s stödinsatser	11
2.1 Europeiska unionen	11
2.1.1 Pan-European Guarantee Fund (EGF).....	12
2.1.2 Resilience and Recovery Facility	12
2.2 Statsstödsregler i Storbritannien	14
3. Danmark	15
3.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget.....	15
3.2 Stöd till näringslivet under pandemin	17
3.2.1 Permittering och inkomstbidrag till företagare.....	17
3.2.2 Bidrag avseende fasta kostnader	17
3.2.3 Lån och garantier	18
3.2.4 Rekapitaliseringsstöd	18
3.2.5 Skattelättnader & uppskov	18
3.3 Utvärderingar	19
4. Finland	20
4.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget.....	20
4.2 Stöd till näringslivet under pandemin	22
4.2.1 Korttidsarbete och inkomstbidrag till företagare.....	22
4.2.2 Bidrag	23
4.2.3 Lån och lånegarantier.....	24
4.2.4 Rekapitalisering	25
4.2.5 Skattelättnader & uppskov	25
4.3 Utvärderingar	25
5. Storbritannien	27
5.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget.....	27

5.2	Stöd till näringslivet under pandemin	29
5.2.1	Permittering och inkomstbidrag för företagare.....	29
5.2.2	Kommunala företagsbidrag	30
5.2.3	Lånegarantier	30
5.2.4	Ägarkapital.....	31
5.2.5	Skattelättnader & uppskov	32
5.3	Utvärderingar	32
6.	Tyskland	35
6.1	Coronapolitiken och ekonomiska läget.....	35
6.2	Stöd till näringslivet under pandemin	37
6.2.1	Korttidsarbete.....	37
6.2.2	Bidrag till företag och företagare.....	38
6.2.3	Garantier	39
6.2.4	Rekapitaliseringsstöd	39
6.2.5	Skattelättnader & uppskov	40
6.3	Utvärderingar	40
7.	Översikt av stödinsatserna	43
8.	Sammanfattning och reflektion	44
8.1	EU:s roll i stödutbudet ökar.....	44
8.2	Stödinsatser fasas ut i olika takt	44
8.3	Flera lättnader riktas mot företagens skuldsättning	45
8.4	Införda stöd för digitalisering och grön omställning	45
8.5	Utvärderingar och analyser pågår i länderna	46
Referenser	47
Övergripande	47
Danmark	47
Finland	47
Storbritannien	48
Tyskland	48

Sammanfattning

Den här studien omfattar en uppdaterad analys av statliga stöd till näringslivet med anledning av coronapandemin i Danmark, Finland, Storbritannien och Tyskland. Den avser åtgärder som länderna har genomfört senast den 1 december 2021. Då pandemin fortfarande pågår kan åtgärder ha vidtagits efter att den här omvärldsanalysen publicerats. Studien är en uppföljning av den omvärldsanalys som vi publicerade i juni 2021 (PM 2021:07).

På samma sätt som den tidigare kartläggningen bygger den här analysen på inhämtat material från myndigheters webbplatser, bearbetning av officiell statistik samt slutsatser från utvärderingar och analyser genomförda av nationella revisionsmyndigheter och forskningsinstitut i respektive land. Vi har även intervjuat ett flertal personer vid svenska ambassader och Business Sweden och från de studerade ländernas myndigheter, universitet och näringsliv.

Under sommaren och hösten 2021 avvecklade länderna en stor del av de statliga stöden till näringslivet som infördes för att stödja företagen genom pandemin. EU:s tillfälliga ändringar av statsstödsregelverket som har möjliggjort många av stöden har inte förändrats under hösten utan gäller i skrivande stund till och med den 31 december 2021. På grund av den ökade smittspridningen kan dock en förlängning vara aktuell.

Nya stöd har under året tillkommit på EU-nivå i form av fonder, bidrag, lån och garantier. En del av stöden villkoras med att de ska finansiera insatser för digitalisering och grön omställning. Endast i Tyskland kan vi notera nya typer av nationella stöd i form av bidrag till företag som nyanställer eller som kallar tillbaka personal som varit i korttidsarbete.

Storbritannien har kommit längst med att avveckla sina stödinsatser och landet erbjuder exempelvis inte längre bidrag till företag. De har dock infört ett nytt garantiprogram med lägre lånetak än tidigare program. Danmark har skärpt kvalificeringskraven för bidrag och nu omfattas endast företag med en omsättningsminskning på minst 45 procent (en höjning från 30 procent). Finland riktar bidragen mot färre branscher. Företag i Tyskland kan, utöver att ansöka om federala bidrag, även ansöka om stöd på delstatsnivå som får tilldelas företag som subjektivt bedöms vara särskilt ömmande fall.

Samtliga länder har erbjudit företag möjlighet att ansöka om skatteanstånd och även om nya anstånd inte längre beviljas har man gett företagen mer tid att betala utestående belopp. I Storbritannien har förfalldatumet för anstånden passerats. Landets skattemyndighet har dock valt att jobba aktivt med avbetalningsplaner för företagen istället för att vidta juridiska åtgärder. Just åtgärder för att förebygga företagskonkurser genom olika lättnader i konkurslagstiftningen har funnits i Finland, Storbritannien och Tyskland. Dessa har i stort sett fasats ut, men i Tyskland har regeringen valt att införliva EU:s nya insolvensdirektiv i förtid för att hjälpa företag.

Det är fortfarande för tidigt att dra definitiva slutsatser vad gäller pandemins effekter på företagens överlevnad och sysselsättning. Detta dels på grund av att många stöd till de mest drabbade företagen finns kvar, dels på grund av att det vidtagits olika åtgärder för att hindra att företag begärs i konkurs.

Finland och Storbritannien har inlett ett arbete med kontrafaktiska utvärderingar av flera av de statliga stöden. Bristen på tillgång till registerdata utgör ett hinder för mer kvalificerade utvärderingar i Tyskland. Vi har dock identifierat flera enkätstudier och en analys av effekterna av den tillfälliga momssänkningen. I Danmark har expertgrupper bestående av nationalekonomer tillsatts av regeringen för att ge råd om avvecklingen av insatserna och om policy för återhämtningen.

Summary

This study contains an updated analysis of state subsidies to firms during the coronavirus pandemic in Denmark, Finland, Great Britain, and Germany. It covers measures implemented up to 1 December 2021. As the coronavirus pandemic is still ongoing, there may be changes to policy measures after the report's publication. The analysis is a follow-up of a study that we published in June 2021 (PM 2021:07).

In the same way as the previous study this study is based upon material from government agencies' web pages and official statistics, as well as evaluations and analysis conducted by national audit agencies and research institutes. We have also interviewed staff at Swedish embassies and Business Sweden, as well as representatives from government, universities and business organisations in the countries studied.

The countries have successively phased out many of the various subsidies to businesses during the summer and autumn of 2021. The EU's temporary framework for state aid has made many of the subsidies possible. The temporary exemptions have not changed during the autumn and, at the time of writing, they apply until 31 December 2021. Due to the increased spread of the coronavirus, they may be extended after this date.

New support measures have been introduced at the EU level, including funds, grants, loans, and guarantees. Some of the EU support includes conditions that a proportion of the funds be allocated to digitalisation and green structural transformation. It is only in Germany that we note the introduction of new types of national subsidies for businesses. These are directed to firms that hire new employees or reinstate staff that have been on the state furlough scheme.

Great Britain has come the furthest in phasing out subsidies. For example, the state no longer offers grants to firms. It has, however, introduced a new guarantee programme (with a lower loan ceiling than in previous programmes). The eligibility requirements for grants have been tightened in Denmark and they are now only available to firms with at least a 45 per cent decrease in turnover (from previously 30 per cent). In Finland, grants are now directed to firms in fewer sectors. In addition to federal subsidies, firms in Germany may also apply for subsidies at the provincial level. These are allocated subjectively to firms deemed to be exceptional hardship cases.

All four countries have granted firms extensions on previously due tax payments. Although no extensions are presently being granted for new periods, firms have the possibility to delay instalments within previously granted extensions. In Great Britain, the final date for payment of outstanding tax debt has passed. However, the HMRC has chosen to work with firms on designing realistic payment plans, rather than taking legal action. Measures for preventing bankruptcies, by means of various temporary amendments to insolvency legislation, have been implemented in Finland, Great Britain, and Germany. These measures have mostly elapsed, but in Germany the government has elected to bring forward implementing the new EU directive on insolvencies in national legislation.

It is still too early to draw any definitive conclusions concerning the pandemic's effects on the survival of firms and on employment rates. This is in part due to the fact that

many subsidies to the most affected firms still remain in place, and in part to various measures that have been implemented to prevent bankruptcies.

In Finland and Great Britain, work has begun on counterfactual impact evaluations of several of the state subsidies for firms. A lack of access to register-based data presents a hindrance to more qualified evaluations in Germany. We have, however, identified several survey-based studies and an analysis of the effects of the temporary VAT reduction. In Denmark, the government has appointed expert groups of economists to provide advice on phasing out subsidies and on policy making for the economic recovery.

1. Inledning

Lärande är en viktig del i utvecklingen av en effektiv näringspolitik. Eftersom praktiskt taget alla världens ekonomier står inför likartade utmaningar till följd av pandemin, är det särskilt intressant att studera andra länders insatser för att stödja det egna näringslivet genom krisen.

1.1 Bakgrund

I regleringsbrevet för 2021 gav regeringen Tillväxtanalys i uppdrag att utvärdera ett antal statliga åtgärder riktade till näringslivet med anledning av den pågående Covid-19-pandemin. Under året ska myndigheten påbörja en strukturerad uppföljning och utvärdering av stödets sammanlagda effekter på företagen. Det här är den andra omvärldsanalysen inom ramen för Tillväxtanalys regeringsuppdrag och den handlar om hur några jämförelseländer har använt, avvecklat och utvärderat ekonomiska stöd till företag i samband med att samhällena öppnat upp igen.

1.2 Frågeställningar

Studien syftar till att besvara följande frågeställningar:

1. Har det skett några betydande förändringar på EU-nivå sedan den första analysen vad gäller bestämmelser, riktlinjer eller insatser?
2. Har det skett några betydande förändringar i ländernas stöd sedan den första analysen?
3. I vilken utsträckning har länderna fasat ut sina stödinsatser och hur resonerar man kring utfasningen?
4. I vilken utsträckning och på vilket sätt genomför länderna utvärderingar av stöden?

Utöver dessa frågeställningar inleder vi även respektive landkapitel med en kort redogörelse av landets restriktioner för att bekämpa smittspridningen och deras ekonomiska utveckling under hösten 2021.

1.3 Avgränsningar och metod

Sverige är en liten, öppen ekonomi med ett näringsliv som är djupt integrerat i globala värdekedjor. Studien har därför inriktats på några av Sveriges största handelspartners, vars näringsliv är tätt sammanflätat med det svenska: Danmark, Finland, Storbritannien och Tyskland. Ytterligare en anledning till urvalet är att dessa är länder vars samhällen i ganska stor utsträckning liknar det svenska vilket möjliggör meningsfulla jämförelser. EU har framträtt som en alltmer viktig aktör när det gäller stödutbudet, dels genom att reglera vilka stöd som är tillåtna, dels genom egna fonder. Kartläggningen har avgränsats till statliga insatser riktade mot näringslivet. Den bygger vidare på Tillväxtanalys tidigare omvärldsanalys (PM 2021:07) där en mer detaljerad beskrivning av de olika stöden finns att läsa.

Studien omfattar dokumentstudier, intervjuer och bearbetning av officiell statistik. Följande moment har ingått:

1. Bearbetning av ländernas officiella statistik om ekonomin, sysselsättningen och smittspridningen.

2. Kartläggning av stödinsatserna baserad på information tillgängliga via officiella webbsidor.
3. Intervjuer med personal vid svenska ambassader och Business Sweden i länderna.
4. Intervjuer med myndighetspersoner, näringslivsrepresentanter och forskare i länderna.
5. Rapporter och studier från nationella revisionsmyndigheter och forskningsinstitut i länderna.
6. Genomgång av identifierade utvärderingar och analyser.

1.4 Disposition

Rapporten börjar med en översikt i kapitel 2 av de tillfälliga ändringarna av EU:s statsstödsregler, något som har möjliggjort många av ländernas riktade näringspolitiska insatser under pandemin. Vidare beskrivs EU:s största stödprogram. I kapitel 3–6 beskrivs våra observationer i respektive land. Varje kapitel inleds med en översikt av respektive lands coronapolitik och ekonomiska utveckling under pandemin, följt av en beskrivning av de olika näringspolitiska insatserna. Kapitlen avslutas med en sammanfattning av genomförda och planerade utvärderingar och analyser i respektive land. En tabell med översikt av de olika stödformerna finns i kapitel 7. I kapitel 8 diskuteras resultaten

2. Statsstödsregler och EU:s stödinsatser

EU:s riktlinjer har haft stor påverkan på utformningen av de näringspolitiska insatserna i medlemsstaterna. Syftet med statsstödsreglerna är att länderna inom EU inte ska kunna snedvrída konkurrensen på den inre marknaden genom mer generösa nationella subventioner till inhemska bolag. Storbritannien var skyldig att följa EU:s regler under övergångsperioden i samband med Brexit och landet är fortsatt skyldigt att ha vissa regler under frihandelsavtalet med EU.

Regelverket har ändrats flera gånger under pandemin för att möjliggöra nya stödformer. Det gäller för samtliga 27 medlemsstater samt även för Storbritannien fram till 31 december 2020. Dessa tillfälligt tillåtna stöd riktas till företag drabbade av pandemin eller vars verksamhet inskränks till följd av restriktioner för att begränsa smittspridning. Stöden räknas inte till gränsvärdet för de minimis-stöd som i normalfallet är €200 000 per företag över en treårsperiod.

2.1 Europeiska unionen

EU-kommissionen beslutade om tillfälliga ändringar av statsstödsreglerna den 19 mars 2020 och ett antal tilläggsbeslut har fattats under pandemin. Dessa redovisades i den tidigare omvärldsanalysen. De flesta ändringarna gällde ursprungligen till och med 31 december 2020, men förlängdes senare till 30 juni 2021 och därefter till 31 december 2021. Det finns flera skäl att förmoda att det tillfälliga ramverket kommer att förlängas under första halvan av 2022, dels för att återhämtningen har varit asymmetrisk inom EU, dels för att smittspridningen under hösten åter tagit fart i flera EU-länder. Det här innebär att vissa länder kan behöva stödja sitt näringsliv längre än andra, även om ramverket gäller alla länderna. Det återstår dock att se om en förlängning kommer att medföra ändringar avseende vilka stödformer som tillåts eller utformningen av kvalificeringsvillkoren.¹

De stödformer som är tillåtna fram till 31 december 2021 är:

- Bidrag
- Skattenedsättningar och anstånd med skattebetalningar
- Subventionerade lån och lånegarantier
- Rekapitalisering med hjälp av statligt ägarkapital
- Exportkreditgarantier för affärer med korta krediter till lågriskländer²

Bidragstaket höjdes successivt under pandemin och är numera satt till €1,8 miljoner respektive €10 miljoner för särskilt drabbade företag som tillhör en bransch som har haft en omsättningsminskning på minst 30 procent eller som själva har haft en lika stor omsättningsminskning.³

¹ Intervju, Näringsdepartementet

² Som lågriskländer ingår förutom EU-medlemsstaterna även Australien, Island, Japan, Kanada, Nya Zeeland, Norge, Schweiz, USA och Storbritannien

³ https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic/state-aid-cases_sv

Under den senare delen av pandemin har EU, utöver att möjliggöra för de nationella stödpaketen, lanserat två gemensamma europeiska initiativ för att stödja återhämtning. Ett av målen med initiativen är att utjämna mellan de EU-länder som har tillräckliga egna resurser för att stödja sina företag och de som har svårare (eller för vilka det är mer kostsamt) att mobilisera offentliga resurser genom exempelvis egen upplåning. Dessa initiativ beskrivs i följande två avsnitt.

2.1.1 Pan-European Guarantee Fund (EGF)

Europeiska rådet beslutade i april 2020 att *garantifonden*, EGF skulle upprättas i syfte att stödja företag drabbade av pandemin och i december 2020 fann kommissionen att fonden var förenlig med gällande statsstödsregler.⁴ Fonden har en budget på €25 miljarder med målet att katalysera ytterligare €200 miljarder i lånefinansiering.⁵ Stödet utgjordes till 75 procent av garantier till nationella företagsfrämjande aktörer och till 25 procent av ägarkapital ("equity instruments"). I Sverige kanaliseras stödet genom AB Svensk exportkredit (SEK) som har tecknat garantiavtal med EGF, som förvaltas av Europeiska investeringsbanken (EIB).⁶

Den 16 augusti 2021 hade fonden godkänt projekt till ett värde av €17,8 miljarder som väntas mobilisera investeringar till ett värde av €143,2 miljarder.⁷ Det finns inga landsvisa garantitak men det finns begränsningar som ska säkerställa att medlen inte koncentreras enbart till ett fåtal medlemsstater. Av finansieringen är 65 procent öronmärkt till SMF och 23 procent till företag med fler än 250 anställda. Endast upp till 5 procent får användas till statliga bolag.⁸ Fonden kommer att verka i de 22 medlemsstater som bidrar till den.⁹

Den 17 augusti 2021 beslutade EU-kommissionen att EGF ska erbjuda ytterligare en stödform, så kallad ny syntetisk värdepapperiseringsprodukt ("new synthetic securitisation product") som långgivare mot en avgift kan nyttja för att garantera en portfölj bestående av flera olika lån. Instrumentet ska bidra till att minska de finansiella institutens riskexponering. På så sätt ska det stimulera ökad långivning till SMF, vilken annars kan uppfattas som alltför riskfylld i spåren av pandemin. Produkten har en öronmärkt budget på €1,4 miljarder och ska investera i företag i de bidragande medlemsstaterna. Målet är att den ska mobilisera ytterligare €13 miljarder i annan lånefinansiering till företag drabbade av pandemin.¹⁰

2.1.2 Resilience and Recovery Facility

Den så kallade *Faciliteten för återhämtning och resiliens*, ingår i den bredare återhämtningssatsningen NextGenerationEU¹¹ och omfattar €723,8 miljarder i lån (€385,8

⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2407

⁵ <https://www.eib.org/en/press/all/2020-126-eib-board-approves-eur-25-billion-pan-european-guarantee-fund-to-respond-to-covid-19-crisis.htm>

⁶ <https://www.sek.se/pressmeddelande/eib-och-sek-tillhandahaller-817-miljoner-euro-i-ny-finansiering-till-svenska-foretag-inom-ramen-for-den-alleuropeiska-garantifonden/>

⁷ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_4204

⁸ <https://www.eib.org/attachments/press/covid19-paneuropean-guarantee-fund-factsheet-en.pdf>

⁹ Österrike, Belgien, Bulgarien, Kroatien, Cypern, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Irland, Italien, Litauen, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovakien, Slovenien, Spanien och Sverige

¹⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/ip_21_4204

¹¹ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en

miljarder) och bidrag (€338 miljarder). Medlemsstaterna ska lämna sina nationella planer för återhämtning och motståndskraft¹² till kommissionen som ett villkor för att få tillgång till finansieringen. 13 procent betalas ut i förväg och ytterligare delar efter landet har uppnått diverse milstolpar i sin plan. Syftet är att skapa jobb och stimulera ekonomisk tillväxt, men medlemsstaterna måste öronmärka minst 37 procent till klimatåtgärder och 20 procent till digitalisering. Digitaliseringsinsatser kan inkludera omställningsstöd och kompetensutveckling för den nya digitala ekonomin. Se tabell 1 för en översikt av hur jämförelseländerna har valt att använda fonden.

Fonden lanserades 19 februari 2021 och ska finansiera reformer och investeringar i medlemsstaterna till och med 31 december 2026.¹³ Det är viktigt att påpeka att många insatser inom fonden kan falla utanför ramen för statsstödsregelverket då de gäller gruppundantag¹⁴ eller investeringar i den offentliga infrastrukturen. Fonden ska inte användas för att finansiera befintliga eller nya, återkommande, löpande kostnader eller utgifter i statsbudgeten.

Tabell 1x: Ländernas användning av återhämtningsfaciliteten

Land	Datum godkänt	Belopp	klimat/digitalisering (procent)	Åtgärder
Danmark ¹⁵	17 juni 2021	€1,5 miljarder	59/25	Skattereformer, energieffektivisering, hållbara transporter och jordbruk
Finland ¹⁶	4 oktober 2021	€2,1 miljarder	50/27	Renare industri, förnybar energi, bredband, återvinning, AI, 6G
Sverige ¹⁷	inlämnad 28 maj 2021	€3,2 miljarder	-	Bredband, bostäder, utbildning, digitalisering av offentlig sektor
Tyskland ¹⁸	22 juni 2021	€25,6 miljarder	42/52	Vätgas, energieffektivisering i byggnader, hållbar mobilitet, digitalisering i offentlig sektor och företag

Återhämtningsfonden insats skiljer sig från övriga coronarelaterade stöd till näringslivet med dess fokus på att bidra till strukturomvandling. Övriga stöd som möjliggjorts av de tillfälliga ändringarna av statsstödsregelverket har främst (eller enbart) haft som mål att hjälpa befintliga företag att klara krisen.

¹² National recovery and resilience plans

¹³ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en

¹⁴ Stöd till följande områden räknas inte som statsstöd i den mening att det måste i förväg godkännas av kommissionen: regional utveckling, forskning, utveckling och innovation, miljöskydd, flygplatser, hamnar, lokal infrastruktur och idrottsinfrastruktur med mera

¹⁵ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3024

¹⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_4992

¹⁷ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2748

¹⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3133

2.2 Statsstödsregler i Storbritannien

Storbritannien, liksom EU, har aviserat stora offentliga investeringar i grön omställning och energi, inklusive havsbaserad vindkraft (men även kärnkraft). Å andra sidan beslutade den brittiska regeringen att frysa den planerade höjningen av bränsleskatt samtidigt som man sänkte flygskatten. Anslag till forskning och utveckling höjs i nästa års statsbudget och satsningar görs på förbättrade kunskaper i matematik,¹⁹ något som behövs för att ställa om till en mer digitaliserad ekonomi.

I Storbritannien har den så kallade domestic subsidy allowance ersatt EU:s de minimis-stödregler. Detta är en förutsättning för Storbritanniens frihandelsavtal ned EU, Trade and Cooperation Agreement (TCA).²⁰ Storbritannien är dock inte skyldig att följa EU:s regler, skyldigheten är att ha en egen kontrollregim för statsstöd. Storbritannien har åtaganden gällande statsstöd även i andra frihandelsavtal och enligt WTO ASCM. Brittiska näringsdepartementet (BEIS) ska föra ett "transparensregister" över samtliga beviljade stöd.

De brittiska statsstödsundantagen avseende coronarelaterade subventioner för näringslivet har förlängts av regeringen till att gälla hela 2021 och motsvarar i stort sett de, av EU-kommissionen tidigare beslutade, tillfälliga undantagen. Bidrag som ges till företag med anledning av pandemin får uppgå till högst £1,6 miljoner per företag. Detta gäller till och med den 31 december 2021. För särskilt drabbade företag får beloppet uppgå till £9 miljoner, förutsatt att företaget har:

- Icke täckta fasta kostnader under perioden 1 mars 2020–31 mars 2022
- Minskad omsättning på minst 30 procent

Bidraget får inte överstiga 70 procent av de fasta kostnaderna, 90 procent för SMF.²¹

Följande stödinsatser räknas inte som statsstöd:

- Permittering
- Uppskov på moms- och andra skatteinbetalningar
- Nedsatta kommunala avgifter (business rates)
- Konvertibla obligationer inom ramen för Future Fund

¹⁹ Intervju, Sveriges ambassad i London

²⁰ The UK-EU TCA sets out principles which all subsidies of more than 325,000 Special Drawing Rights (SDR) given to a single beneficiary over three years. Special Drawing Rights are an IMF unit and 325,000 SDR is currently approximately £332,000. Any subsidies below this amount are out of scope of the TCA's obligation to apply the principles. Se: <https://www.gov.uk/government/publications/complying-with-the-uks-international-obligations-on-subsidy-control-guidance-for-public-authorities/technical-guidance-on-the-uks-international-subsidy-control-commitments>

²¹ <https://www.bdo.co.uk/en-gb/insights/tax/corporate-tax/covid-19-support-eu-state-aid>

3. Danmark

3.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget

Danmark hade långtgående nationella och regionala nedstängningar under hela 2020 och en relativt låg grad av smittspridning. I takt med att vaccineringen fortskred under våren och sommaren 2021 infördes lättnader kopplade till ett särskilt covidpass i mobilen, som togs bort i september, då i princip alla restriktioner upphörde. Under senhösten 2021 har smittan ökat kraftigt i Danmark, detta trots en hög vaccinationsgrad där 88 procent av de vuxna är fullvaccinerade.^{22 23} Sedan den 11 november klassas Covid-19 åter som en samhällsfarlig sjukdom och den 12 november återinfördes covidpassen på en rad områden (restauranger, kulturevenemang, besök på sjukhus etc.) för alla över 15 år. Se figur 1 för en översikt av restriktionerna. Det finns i dagsläget (november 2021) inga planer på att återinföra restriktioner. Utgångspunkten är att hålla samhället öppet, men begränsa smittspridningen med hjälp av covidpassen.²⁴

Dansk ekonomi är stark (se figur 2) och BNP ligger på en högre nivå än före coronakrisen.²⁵ Industrins totala produktionsindex har stigit sedan pandemins utbrott 2020 och ligger nu högre än före pandemin. Det är i huvudsak läkemedelsindustrin som står för produktionsökningen.²⁶

Antalet arbetslösa ökade i början av år 2021 men därefter har arbetslösheten stadigt gått nedåt under året. Nu har fler danskar än någonsin jobb.²⁷ Många branscher larmar om brist på arbetskraft, bland annat inom besöksnäringen där 63 procent av företagen rapporterar om brist på arbetskraft och byggbranschen, där ungefär hälften av företagen upplever brist på arbetskraft, den högsta nivån sedan år 2005.²⁸

Antalet konkurser under 2021 års tre första kvartal var 26 procent högre än genomsnittet för åren 2016–2020. Störst ökning av konkurser finns inom branschen finansiering och försäkring (106 procent högre än genomsnittet 2016–2020), följt av företagstjänster där konkurserna ökat med 65 procent.²⁹

²² <https://vaccinetracker.ecdc.europa.eu/public/extensions/COVID-19/vaccine-tracker.html#uptake-tab>

²³ <https://experience.arcgis.com/experience/aa41b29149f24e20a4007a0c4e13db1d>

²⁴ Intervju med Sveriges ambassad i Köpenhamn, 2021-11-12

²⁵ <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=34656>

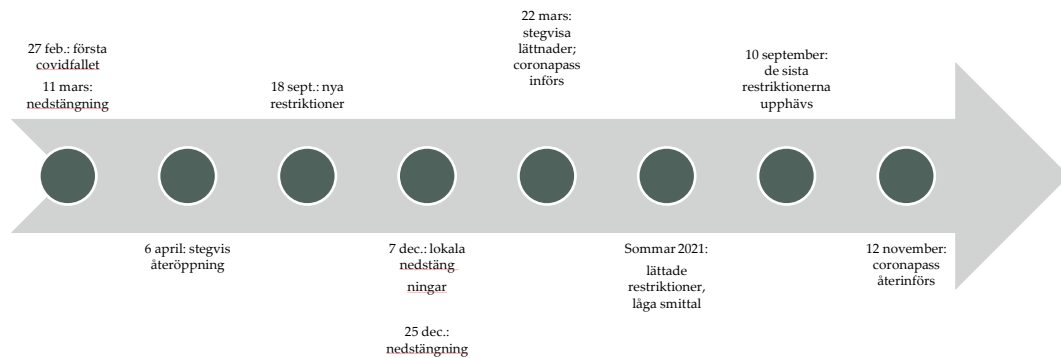
²⁶ <https://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2020/2020-12-04-syv-fakta-om-okonomien-i-dk-og-andre-lande-under-covid-19>

²⁷ <https://em.dk/nyhedsarkiv/2021/september/bredt-politisk-flertal-udfaser-hjaelpepakker/>

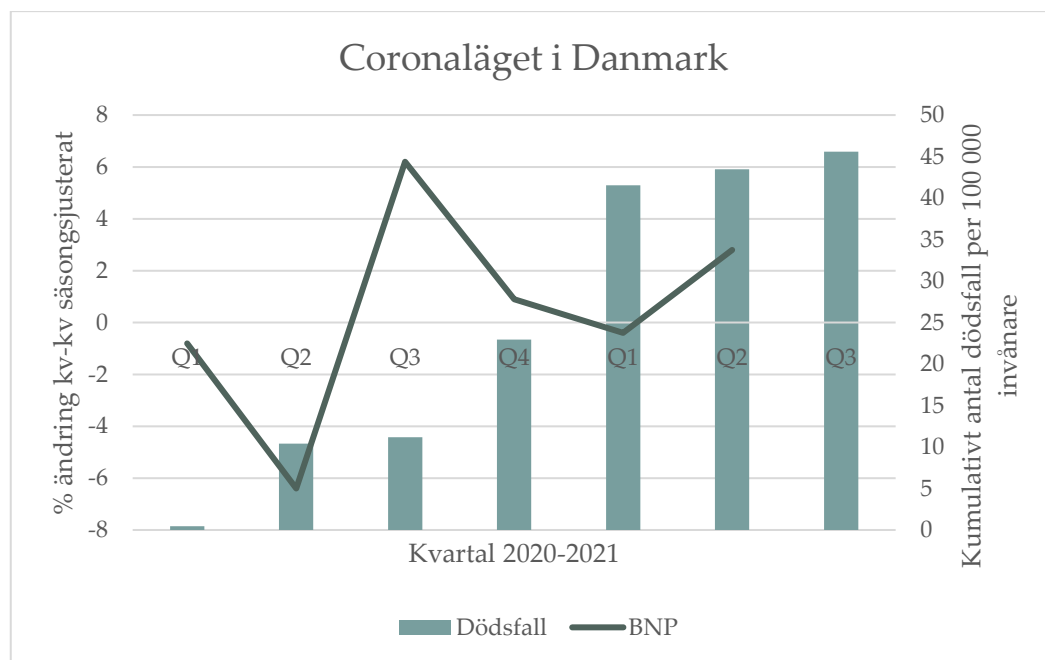
²⁸ <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=32998>

²⁹ <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=33083>

Figur 1 Coronapolitiken: restriktioner och nedstängningar 2020–2021 (Framställt från uppgifter från Sveriges ambassad i Köpenhamn, danska myndigheter³⁰ och IMF³¹)

Figur 2 BNP-utveckling under pandemin och covidrelaterade dödsfall (Beräkningar baserade på offentlig statistik)^{32 33 34}

³⁰ www.coronasmitte.dk

³¹ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>

³² <https://www.dst.dk/da/statistik/covid-19-hurtige-indikatorer#smittespredning>

³³ <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=31817>

³⁴ <https://www.statbank.dk/statbank5a/SelectVarVal/saveselections.asp>

3.2 Stöd till näringslivet under pandemin

I september beslutade den danska regeringen, tillsammans med ett flertal andra partier, att fasa ut de stödpaket som funnits.³⁵ Det har under hösten 2021 inte funnits någon offentlig debatt om ytterligare stödbehov, utan fokus har legat på återgång till någon slags normalitet för näringslivet. Även de mer generösa villkoren för sjukersättningen för coronasmittade och de som exponerats för smitta och måste vara i karantän upphävdes den 1 juli 2021.³⁶

3.2.1 Permittering och inkomstbidrag till företagare

Danska företag som valde att permittera i stället för att säga upp sina anställda har kunnat ansöka om tillfällig *lönkompensation*. Som mest var 252 077 personer³⁷ permitterade med stödet, motsvarande cirka 8,6 procent av alla i arbete januari 2020.³⁸ Det fanns även inkomststöd till både delägare i mindre bolag och till de som bedriver enskild näringsverksamhet. Stödinsatserna upphörde under hösten 2021.³⁹

3.2.2 Bidrag avseende fasta kostnader

Trots att en bred politisk majoritet har beslutat att fasa ut stödpaketerna har det samtidigt aviserats en förlängning till 2021 års slut gällande stödet för *fasta kostnader*,⁴⁰ men då endast för verksamheter med en nedgång i omsättning om minst 45 procent (tidigare 30 procent). Bidraget täcker en viss andel (55–90 procent) av företagets fasta kostnader och nivån beror på hur stor nedgången har varit.⁴¹ Ansökan ska göras av revisor.⁴² Snabbvarianten av stödet, *faste omkostningar light*, kan sökas utan revisor och motsvarar 50 procent av de stödberättigande fasta kostnaderna upp till 100 000 danska kronor per månad.⁴³ Även snabbvarianten är förlängd året ut.⁴⁴

I syfte att kompensera arrangörer som ingått avtal för större arrangemang kunde dessa sommaren 2021 ansöka om kompensation för perioden maj till och med september 2021. Erhvervsstyrelsen administrerar kompensationsordningen för leverantörer, som ingår i sommar- och affärspaketet.⁴⁵

³⁵ <https://em.dk/nyhedsarkiv/2021/september/bredt-politisk-flertal-udfaser-hjaelpepakker/>

³⁶ https://virk.dk/myndigheder/stat/NemRefusion/selvbetjening/Refusion_af_sygedagpenge/for-alle/

³⁷ <https://erhvervsstyrelsen.dk/statistik-kompensationsordninger>

³⁸ 2 924 112 personer enligt <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/arbejde-indkomst-og-formue/beskaeftigelse/registerbaseret-arbejdsstyrke-beskaeftigelse>

³⁹ <https://em.dk/nyhedsarkiv/2021/september/bredt-politisk-flertal-udfaser-hjaelpepakker/>

⁴⁰ Enligt definitionen i EU:s statstödsregelverk omfattar dessa kostnader som finns oberoende av en verksamhets produktion, såsom lokalhyra och försäkringspremier. Dessa beskrivs utförligt i den tidigare kartläggningen.

⁴¹ E-postsvar från Erhvervsstyrelsen, 2021-11-16

⁴² <https://em.dk/nyhedsarkiv/2021/september/bredt-politisk-flertal-udfaser-hjaelpepakker/>

⁴³ Per företag eller per enhet inom ett företag (t.ex. per butik i en butikskedja, där vissa butiker drabbats av lokala nedstängningar, även om inte hela koncernen drabbats).

⁴⁴ Oversigt over kompensationsordninger, Erhvervsstyrelsen (2021)

⁴⁵ <https://em.dk/nyhedsarkiv/2021/august/nu-kan-leverandorer-til-stoerre-arrangementer-i-2021-soege-om-hjaelp/>

3.2.3 Lån och garantier

Danska statliga Vækstfonden erbjöd under pandemin fyra låneprodukter med likartade villkor främst lämpade för relativt unga, innovativa företag.^{46 47} Räntan och avgifterna var lägre än för Vækstfondens ordinarie produkter. Sedan kartläggningen i maj 2021⁴⁸ har Vækstfonden lanserat ett *Investorlån 2.0*, där målgruppen är företag som är fortsatt drabbade av coronakrisen.⁴⁹ Samtidigt återinfördes också Vækstfondens normala låneprodukter. Alternativet *Covid-19-BA-lån* finns kvar, men endast via Investorlånet 2.0. Utgångspunkten är att Vækstfonden matchar andra privata investerares insatser. *Covid-19 syndikeringslån* erbjuds även framgent.

Små och medelstora företag som drabbats hårt av Covid-19 kan fortsatt söka om *Ansvarlige lån – Genstart* ur Genstartsfonden. Företaget ska ha haft ett positivt resultat och uppvisat tillväxtpotential före Covid-19.⁵⁰ Exporterande företag har möjlighet att i stället ansöka om garantier från Danmarks eksportkredit (EKF). Det är dock inte tillåtet att ha garantier från båda myndigheterna samtidigt.

3.2.4 Rekapitaliseringsstöd

Den danska regeringen beslutade i början av pandemin om att upprätta en *krisfond* för att stödja större samhällsbärande verksamheter. Stödet är i form av preferensaktier. Staten ställer en rad krav på bolagen rörande bonusar, ersättning till ledningen och utköp av andra aktieägare. Branscher som särskilt pekas ut är industri, transport och logistik. Ansökningstiden har satts till 31 december 2021 och fonden var tänkt att avvecklas senast 30 juni 2023.^{51 52} I slutet av oktober meddelade dock Finansministeriet att fonden kommer att avvecklas i början av år 2022, eftersom fonden inte gjort några investeringar över huvud taget.⁵³

3.2.5 Skattelättnader & uppskov

Små och medelstora företag hade möjlighet att ansöka om räntefria lån, motsvarande deklarerad *moms* avseende delar av 2019 och 2020. Återbetalningsfristen har förlängts till den 1 april 2022.⁵⁴ Företag som har svårt att betala tillbaka sina lån har möjlighet att upprätta en återbetalningsplan på upp till två år hos Skatteförvaltningen. Uppskov avseende *moms* som söktes i juni 2021 behöver inte återbetalas förrän 1 november 2022.⁵⁵

Både SMF och stora bolag har kunnat ansöka om ett skattefritt lån motsvarande *löneskatter och arbetsgivaravgifter*. Det är nu inte längre möjligt att ansöka om lånet och tidsfristerna att betala tillbaka lånen löper mellan den 1 november 2021 till och med februari 2023.⁵⁶

⁴⁶ <https://vf.dk//media/2513/faq-6-januar-2021-clean.pdf>

⁴⁷ <https://vf.dk//media/2645/vf-aar2020.pdf>

⁴⁸ Se tidigare kartläggning och omvärldsanalys

⁴⁹ <https://vf.dk/nyheder/2021/vaekstfonden-opdaterer-produkter-nyt-covid-19-investorlaan-20/>

⁵⁰ <https://vf.dk//media/2640/genstartskapital-liste-over-brancher-til-vfdk.pdf>

⁵¹ https://fm.dk//media/18491/faktaark_rekapitalisering-af-stoerre-danske-virksomheder_a.pdf

⁵² <https://dgof.dk/om-danmarks-genopretningsfond/>

⁵³ <https://finans.dk/erhverv/ECE13396325/danmarks-genopretningsfond-staar-uroert-nu-forventes-den-snart-at-lukke/?ctxref=ext>

⁵⁴ <https://www.skat.dk/skat.aspx?oid=2302134>

⁵⁵ <https://www.danskrevision.dk/nyheder/tilbagebetaling-af-momsaan>

⁵⁶ <https://www.skat.dk/skat.aspx?oid=2302148>

Danska företag hade i somras lånat närmare 29 miljarder danska kronor i de statliga räntefria lånen för uppskjuten skatt och moms. Flera aktörer, däribland Dansk Industri, har uttryckt farhågor för att antalet konkurser kan komma att öka i och med att lånen ska betalas tillbaka.⁵⁷

3.3 Utvärderingar

Regeringen tillsatte våren 2020 en expertgrupp bestående av nationalekonomer med uppdrag att komma med rekommendationer kring utfasning av stödpaketet. Expertgruppen avrapporterade uppdraget i slutet av april 2021. Gruppen föreslog att de befintliga kompensationsystemen skulle upphöra och de breda likviditetssystemen inom skatteområdet inte förlängas, utan upphöra när betalningarna förfaller. Samtidigt föreslog gruppen att det under en period efter den 1 juli 2021 skulle upprättas nya system för att ta hand om särskilt utsatta företag, medan de befintliga systemen för tvångstängda företag fortsätter.⁵⁸

I september 2021 avrapporterade expertgruppen för en långsiktig strategi för återöppnandet av Danmark sitt uppdrag.⁵⁹ Den här expertgruppen utgörs delvis av samma medlemmar som i ovan nämnda expertgrupp. Skillnaden är att den här expertgruppen är mer inriktad på epidemihantering än på ekonomi, även om det också ges viss plats. Gruppen föreslår en beredskapsstrategi med två komponenter: 1) en grundläggande nivå av epidemihantering samt 2) en beredskapsplan som stödjer en snabb upptrappning av exempelvis kapaciteten på sjukhusen.

De økonomiske råd, som består av företrädare för arbetsmarknadens parter, Riksbanken, regeringen och icke-statliga organisationer har i sin höstrapport "Dansk økonomi" dragit en del slutsatser som har med pandemin och regeringens agerande att göra. Rådet drar bland annat slutsatser om att det är klokt att avveckla stödpaket och särskilda lånevillkor samt att dansk ekonomi är tillbaka på samma nivåer som före pandemin. Det gäller dock inte kulturbranschen, handel och transport, som fortsatt ligger under den nivå som var före coronakrisen. Även om Danmark gick snabbare ur krisen än många andra länder, konstaterar rådet att det finns en fortsatt global risk för smittspridning med negativa konsekvenser för ekonomin, något som också kan påverka Danmark.⁶⁰

⁵⁷ <https://www.danskindustri.dk/di-business/arkiv/nyheder/2021/7/di-genabningen-holder-konkurser-for-doren/>

⁵⁸ <https://fm.dk/media/18778/rapport-fra-den-oekonomiske-ekspertgrupe-vedroerende-udfasning-af-hjaelpepakker-ii.pdf>

⁵⁹ https://fm.dk/media/25157/hverdag-med-oeget-beredskab_web.pdf

⁶⁰ https://dors.dk/files/media/rapporter/2021/e21/diskussionsoplæg/e21_disk_hovedkonklusioner.pdf

4. Finland

4.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget

Smittspridningen och dödstalen har varit lägre i Finland än i de övriga studerade länderna, även om smittan ökade i mitten av oktober 2021 och Finland sades vara inne i en femte coronavåg. Den allmänna uppfattningen i landet är, trots ökad smittspridning, att verksamheter nu kommer att hålla öppet; se figur 3. Det talas inte om nya restriktioner eller nedstängningar och Finland tycks i stort sett ha återgått till ett normalläge, om än med krav på covidpass.⁶¹

Finlands ekonomi har inte drabbats lika hårt som många andra länder av pandemin och har även återhämtat sig väl (se figur 4). Finansministeriet räknar med att BNP ökar med 3,3 procent under 2021. Under år 2020 minskade dock Finlands BNP med 2,9 procent. Mest minskade produktionen under 2020 i branscher inom hotell- och restaurangverksamhet (-33 procent) samt inom transport- och lagringsverksamhet (-26 procent).⁶²

Den relativa arbetslösheten var i oktober 2021 6,0 procent, vilket är 1,4 procentenheter lägre än samma månad 2020.⁶³ Den stora utmaningen är att matcha arbetslösa mot det stora behov av arbetskraft som finns, såväl inom industrin och servicenäringen som inom yrken som fordrar hög utbildning och kompetens.

Antalet konkurser under januari – september 2021 var 1 808, vilket är 58 fler än samma period 2020. Det motsvarar en ökning med 3,3 procent. Jämfört med motsvarande period år 2019 minskade antalet konkurser dock med 8,5 procent. Antalet årsarbeten i de företag som gick i konkurs 2021 var 8 838, vilket är 481 (5,2 procent) färre än samma period 2020.⁶⁴ De få konkurserna förklaras av att kreditgivare varit och är flexibla med återbetalningar.⁶⁵

I Finland är landets skuldsättning föremål för diskussion och för viss oro. År 2020 utgjorde statsskulden 53 procent av BNP och 2021 väntas den öka till drygt 55 procent.⁶⁶

⁶¹ Intervju med Sveriges ambassad i Helsingfors, 2021-11-10

⁶²

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163514/VM_2021_52..pdf?sequence=6&isAllowed=y, s.4

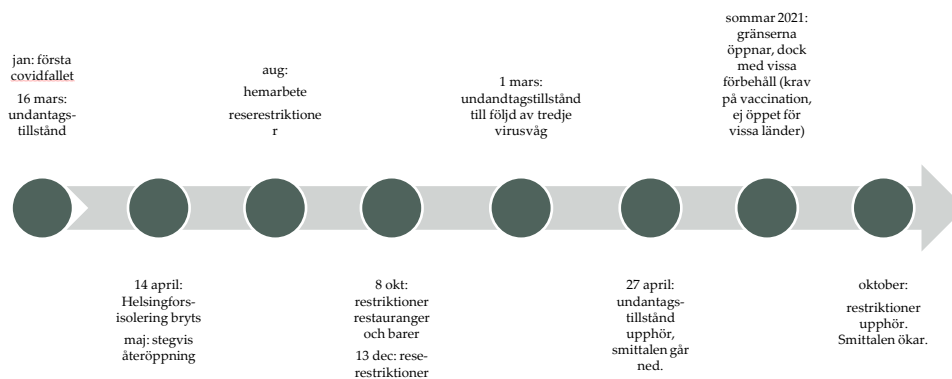
⁶³ https://www.stat.fi/til/tyti/2021/10/tyti_2021_10_2021-11-23_tie_001_sv.html

⁶⁴ https://www.tilastokeskus.fi/til/konk/2021/09/konk_2021_09_2021-10-20_tie_001_sv.html

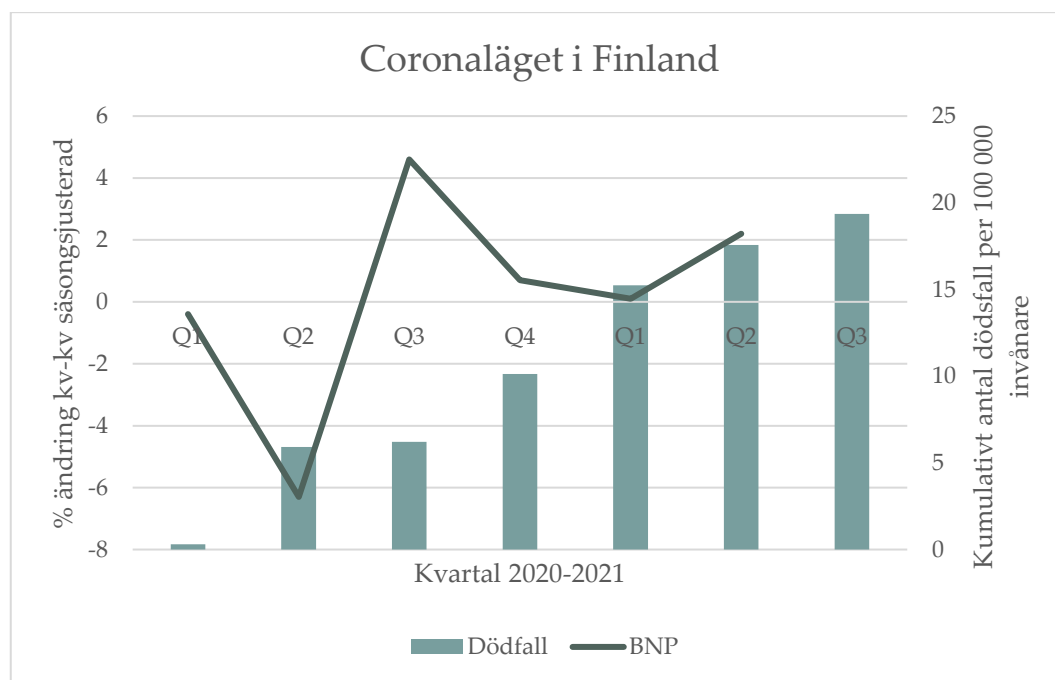
⁶⁵ Mailsvar från Yrittäjät, 2016-11-15

⁶⁶ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163514/VM_2021_52..pdf?sequence=6&isAllowed=y samt intervju med Business Sweden i Helsingfors 2021-11-16.

Figur 3 Coronapolitiken: restriktioner och nedstängningar 2020–2021 (Sveriges ambassad i Helsingfors och IMF⁶⁷)

Figur 4 BNP-utveckling under pandemin och covidrelaterade dödsfall (Beräkningar utifrån YLE⁶⁸ och Statistikcentralen Finland⁶⁹)

⁶⁷ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>

⁶⁸ https://yle.fi/uutiset/osasto/news/check_how_the_covid_epidemic_and_vaccination_campaign_are_progressing_in_your_area_our_graphic_has_covid_stats_from_finland_and_the_world/11863045

⁶⁹ https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin_kan_ntp/statfin_ntp_pxt_132h.px/table/tableViewLayout1/

4.2 Stöd till näringslivet under pandemin

I november 2021 har de flesta stöd upphört eller är på väg att fasas ut. Diskussionen i Finland har mer handlat om att företagen vill göra sitt jobb och inte begränsas av restriktioner, än om att få mer eller andra typer av stöd.⁷⁰ På en direkt fråga svarar Yrittäjät, företagargrupp i Finland, att behovet av företagsstöd gradvis har försvunnit. Det enda potentiella behovet av stöd är för de företag som begränsas av restriktioner avseende öppettider, kapacitet och liknande.⁷¹ Visserligen finns diskussioner om stöden fördelats rättvist och nått de företag som bäst behövt dem, något som också följs upp i olika former.⁷²

Utöver de olika finansiella stöden till företag har Finland även infört tillfälliga ändringar i konkurslagstiftningen för att hjälpa företag som hamnat i betalningssvårigheter till följd av likviditetsproblem under pandemin. Redan våren 2020 beslutade regeringen att gäldenärer skulle få 30 dagar att iakttä en betalningsanmärkning innan företaget begärs i konkurs, en ökning från en vecka. Beslutet förlängdes sedan i två omgångar till och med den 30 september 2021.⁷³

4.2.1 Korttidsarbete och inkomstbidrag till företagare

Finland hade redan innan pandemin ett system som möjliggjorde *korttidsarbete*, vilket beskrivs mer utförligt i Tillväxtanalys första omvärldsanalys gällande coronastöd från maj 2021.⁷⁴

Under perioden juni 2020 till november 2021 höjdes fribeloppet som arbetssökande får tjäna, utan att det avräknas från arbetslöshetsersättning. En annan tillfällig ändring är att reseersättning beviljas för resor till ett nytt arbete med minst två timmars restid per dag (tidigare krävdes tre timmars restid), något som gäller till och med november 2021. Ytterligare en ändring är att permitterade tillåts studera samtidigt som de tar emot arbetslöshetsförmåner, en förmån som gäller till och med december 2021.⁷⁵

Några tillfälliga ändringar har upphört. Dit hör den finska *arbetslöshetsersättningen*, arbetsvillkoret. Från att kvalificeringstiden tillfälligt halverades till 13 veckor måste nu den som ansöker om arbetslöshetsersättning åter ha arbetat minst 26 veckor under de senaste 28 månaderna. Arbetslösa ska också göra en sysselsättningsplan för att inte gå miste om arbetslöshetsförmånen. Maximitiden för utbetalning av arbetslöshetsersättning har åter börjat förbrukas (vilket den inte gjorde för permitterade under 2020 eller för helt arbetslösa under andra halvåret 2020).⁷⁶

I oktober 2021 fanns 259 000 arbetslösa, vilket är en minskning med 53 700 jämfört med samma månad året innan, men en ökning med 34 300 jämfört med samma månad 2019. Antalet permitterade i oktober 2021 var 29 600, vilket är 45 300 färre än samma månad 2020.⁷⁷

⁷⁰ Intervju med Sveriges ambassad i Finland, 2021-11-10

⁷¹ Mailsvar från Yrittäjät, 2021-11-15

⁷² Intervju med Business Sweden i Helsingfors, 2021-11-16

⁷³ <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2004/20040120>

⁷⁴ Se den tidigare kartläggning och omvärldsanalysen

⁷⁵ <https://www.kela.fi/web/sv/arbetsloshetsforman-i-coronalaget#andringar-i-arbetsloshetsformanerna>

⁷⁶ <https://www.kela.fi/web/sv/arbetsloshetsforman-i-coronalaget#andringar-i-arbetsloshetsformanerna>

⁷⁷ https://www.temtyollisyyskatsaus.fi/Textbase/Tkat/Prs/Tkat_sv.htm

*Arbetsmarknadsstöd*⁷⁸ är en annan form av arbetslöshetsersättning i Finland. Under coronapandemin har företagare kunnat få stöd utan att det förutsatts att företagsverksamheten upphör, vilket annars varit ett villkor.⁷⁹ Utbetalningen av arbetsmarknadsstöd har förlängts till den 30 november 2021. Våren 2020 införde regeringen ett tillfälligt engångsstöd till enskilda näringsidkare. Kommunerna administrerade stödet, som var på högst €2 000. Det stödet har upphört. Däremot finns möjlighet för enskilda näringsidkare att söka och ta del av det så kallade kostnadsstödet (se vidare 4.2.2).

4.2.2 Bidrag

Syftet med *Kostnadsstöd för företag*⁸⁰ är att bidra till att täcka de fasta kostnader som finska företag har oberoende av sin omsättningsnivå. Omsättningen ska ha minskat med minst 30 procent jämfört med en referensperiod.

Stödets takbelopp var från början €500 000, men har sedan höjts och under de två senaste ansökningsomgångarna uppgick det till €1 000 000. Statskontoret inledde i augusti 2021 en fjärde ansökningsomgång för kostnadsstöd till företag⁸¹. Avsikten var att öppna en femte omgång av kostnadsstödet i december 2021 och fram till februari 2022. Den femte omgången var främst avsedd för företag inom turism-, restaurang- och evenemangsbranschen samt andra branscher som drabbats hårt av pandemin.⁸² Kostnadsstödet grundar sig på de EU-regler för statligt stöd som Europeiska kommissionen har gjort mer flexibla till följd av coronavirusepidemin. Kommissionen håller för närvarande på att bedöma om de tillfälliga lindringarna av reglerna kommer att fortsätta efter den 31 december 2021. Finlands fortsatta beredning av kostnadsstödet är alltså avhängigt kommissionens framtida riktlinjer.

Samtidigt som den fjärde ansökningsomgången av kostnadsstöd startade, öppnades också *ansökan om stöd för ersättning av fasta kostnader*. Det stödet är avsett för företag som redan har fått maximistödet om €1,8 miljoner enligt EU:s bestämmelser, eller som är nära att nå maximinivån och därför inte kan beviljas mer kostnadsstöd enligt ovan. Ett villkor för stödet är att företagets omsättning minskat med minst 30 procent under stödperioden 1.3–31.5.2021 jämfört med motsvarande period 2019. Högst 70 procent av företagets eller koncernens förlust kan ersättas med stödet. Cirka 20 företag har ansökt och stöd har beviljats till ett belopp av €600 000. Ansökan stängdes den sista september 2021.⁸³

Under sommaren 2021 fanns även en stängningsersättning och en arrangörsgaranti att söka. Totalt sökte 55 stora och medelstora företag stängningsersättning. Hittills har fem ansökningar behandlats och totalt mer än €800 000 i ersättning har betalats. Företagen kunde fram till den 31 oktober slutföra ansökan genom erforderlig revisionsberättelse.

Ansökningstiden om ersättning för stängning av mikro- och småföretag som var stängda i mars-april avslutades i slutet av augusti. Närmare 6000 ansökningar kom in och hittills

⁷⁸ <https://tem.fi/sv/fragor-och-svar-om-foretagares-ratt-till-utkomstskydd-for-arbetslosa>

⁷⁹ <https://www.kela.fi/web/sv/arbetsloshetsformaner-foretagare>

⁸⁰ https://www.valtiokonttori.fi/sv/tjanst/kostnadsstod-till-foretag-2/#allmant-om-stodet_allmanna-forsattningar-for-beviljande-av-stod-samt-hinder-for-beviljande

⁸¹ <https://www.valtiokonttori.fi/sv/uutinen/aktuellt-om-coronastod-for-foretag/>

⁸² <https://viesti.valtiokonttori.fi/g/1/317851/0/0/5966/1297/0#bm7>

⁸³ <https://www.valtiokonttori.fi/sv/uutinen/aktuellt-om-coronastod-for-foretag/>

har mer än €94 miljoner betalats ut i ersättning. Det är främst små företag med färre än tio anställda som har sökt stängningsersättningen.⁸⁴

Ansökningstiden för kompensation för inställda evenemang började den 15 september och fortsätter till den 7 december. Ersättning kan ansökas av de arrangörer som har en godkänd evenemangsgaranti och som har meddelat statskassan om avbokningen eller minskningen av evenemanget.⁸⁵

4.2.3 Lån och lånegarantier

Finnveras verksamhet är inriktad på lånegarantier och som ett extra stöd till företag under krisen har en ny låneprodukt införts fram till 30 december 2021.⁸⁶ Den riktar sig till företag som inte kan få lån av privata kreditinstitut och följaktligen inte kan få en lånegaranti av Finnvera. Kraven för att få lån är att företaget inte får ha negativt kapital eller betalningsanmärkningar och det ska ha haft minst ett officiellt bokslut. €50 000–300 000 kan lånas i upp till sex år för att täcka behovet av rörelsekapital.

De tre statliga lånegarantierna *Begynnelseborgen*, *SMF-borgen* och *Finnveraborgen* har funnits sedan innan coronakrisen, men de tillåtna användningsområdena har utvidgats i och med pandemin (se beskrivning i den första omvärldsanalysen).⁸⁷ Företagen har nyttjat knappt tre av de tolv miljarder som Finnvera reserverat för garantierna.

Inom ramen för stödinsatsen, *FUI-lån vid störningar*^{88 89} får SMF och så kallade midcap-företag med minst sex anställda i Finland ansöka om lånefinansiering för att fortsätta bedriva internt FoU-arbete även under coronakrisen. Ansökningsperioden för lånet förlängdes till den 15 oktober 2021.

Företag som inte ingår ovan, men som kan ses som ett företag i ekonomiska svårigheter, kan ansöka om ett tillfälligt FUI-lån ur den temporära ramen för stödet, det så kallade 1 800 000 euro-stödprogrammet.⁹⁰

I början av pandemin fram till 8 juni 2020 erbjöd Business Finland bidrag inom ramen för insatsen *Utvecklingsfinansiering av affärsverksamhet i störningssituationer* till SMF för förstudier och affärsutveckling. Flest ansökningar kom från företag inom handelssektorn, restaurang- och turismbranschen samt från industriföretag.⁹¹ Mindre företag med 2–5 anställda kunde ansöka om motsvarande stöd hos de regionala NTM-centralerna⁹². Även det stödet upphörde den 8 juni 2020. Statens revisionsverk har i såväl en årsrapport till

⁸⁴ <https://www.valtiokonttori.fi/uutinen/ajankohtaista-yritysten-koronatuista/>

⁸⁵ <https://viesti.valtiokonttori.fi/g/1/314241/0/0/5966/1297/0>

⁸⁶ <https://www.finnvera.fi/swe/produkter/lan/driftskapitallan-for-finansieringsbehov-orsakade-av-coronakrisen>

⁸⁷ En omvärldsanalys av statliga stöd under pandemin (2021)

⁸⁸ businessfinland.fi/490d91/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/instructions/sv_tki-hairiolaina-qa_090221.pdf

⁸⁹ <https://www.businessfinland.fi/sv/for-finlandska-kunder/tjanster/finansiering/tillfalligt-fui-lan-vid-storningar>

⁹⁰ <https://www.businessfinland.fi/sv/for-finlandska-kunder/tjanster/finansiering/tillfalligt-fui-lan-vid-storningar>

⁹¹ <https://www.businessfinland.fi/sv/aktuellt/nyheter/2020/business-finland-fick-uppemet-30000-ansokningar-om-finansiering-i-storningssituationer>

⁹² <https://www.ely-keskus.fi/sv/poikkeusrahoitus>

riksdagen som i en nyligen utkommen granskning kritiserat förfarandet med att utvecklingsstöd beviljats även företag som inte hade drabbats ekonomiskt av krisen.⁹³

4.2.4 Rekapitalisering

Stabiliseringsfinansieringen riktar sig till icke börsnoterade medelstora bolag med en "betydande" sysselsättningseffekt i Finland som behöver akuthjälp med likviditeten. Statliga Tesi investerar mellan €1 och 10 miljoner. Stödet kan ges i två former - aktieinvesteringar eller lån i form av konvertibla obligationer med en löptid på upp till 18 månader. Inom ramen för Tesis program, *Venture Bridge*, kan även unga, innovativa företag i post seed-fasen söka lån som senare kan konverteras till ägande i företaget. Tesi kan inom programmet bevilja mellan €0,25–2 miljoner.

4.2.5 Skattelättnader & uppskov

Den "temporära lindringen av betalningsarrangemang" upphörde den 31 augusti 2021. Företagen har högst 24 månader på sig från den dag beslutet är fattat att betala skatterna.⁹⁴ Om företag upplever tillfälliga betalningssvårigheter finns det möjlighet att ansöka om uppskov och en reviderad inbetalningsplan, enligt gängse förfarande i Finland. I vissa fall slopas dröjsmålsräntan. Arbetsgivare betalade tillfälligt sänkta pensions- och arbetsgivaravgifter för år 2020, något som de från och med år 2022 kommer att betala tillbaka i form av högre avgifter.

4.3 Utvärderingar

Aalto universitet publicerade i april 2021 en ekonometrisk studie av bidrag avseende företagens fasta kostnader, utvecklingsfinansiering från Business Finland och NTM-centralerna, samt subventioner för restaurangsektorn. Studien visar att stöden har ökat omsättningen och lönesumman samt i mindre utsträckning antalet anställda. De har minskat risken för permitteringar och i mindre utsträckning risken för uppsägningar. Effekterna verkar huvudsakligen ha kommit av de mindre stöden på under €200 000. Ytterligare utvärderingar kommer att genomföras 2023 och 2024 med längre tidsserier.⁹⁵

Helsinki Graduate School of Economics och VATT Institute for Economic Research, i samarbete med Statistics Finland, använder registerdata för att löpande följa pandemins effekter på ekonomin. Samarbetet har fått namnet Helsinki Situation Room.

Uppföljningarna visar att lönerna har återhämtat sig väl, men att framför allt personer under 25 år fortfarande hösten 2021 har lägre inkomster än före pandemin. Företagens intäkter har minskat i de flesta branscher, men låg hösten 2021 över 2019 års nivåer. Intäkterna i hotell- och restaurangsektorn nådde 2019 års nivåer först i juli 2021⁹⁶.

Statens revisionsverk publicerade i oktober 2021 en granskning av coronakrisens direkta företagsstöd. Revisionsverket konstaterar att det utvecklingsstöd som Business Finland och NTM-centralerna beviljade i början av pandemin fungerade dåligt, eftersom

⁹³ <https://www.vtv.fi/app/uploads/2021/10/VTV-Stallningstaganden-13-2021-Direkta-foretagsstod-som-beviljats-med-anledning-av-coronaepidemin.pdf>

⁹⁴ <https://www.vero.fi/sv/skatteforvaltningen/nyhetsrummet/corona/villkoren-f%C3%B6r-betalningsarrangemang-lindras-tempor%C3%A4rt/>

⁹⁵ E-post, Arbets- och näringsministeriet, 2021-04-19

⁹⁶ <https://www.helsinki.fi/corona/situation-room-report-7-10-2021-latest-developments-in-the-labor-market-households-and-firms/>

finansieringen riktades mot framtida utgifter för ett visst projekt och inte mot en akut kassakris. Dessutom beviljades även företag som inte led ekonomiskt av krisen rikligt med utvecklingsstöd. Enligt Revisionsverket bedömdes inte stödbehovet på behörigt sätt i beredningen av utvecklingsstödens understödsbeslut. Det senare kostnadsstödet svarade däremot på bristerna i utvecklingsstöden. Det riktades till företag vars omsättning hade sjunkit betydligt på grund av coronapandemin och som hade haft svårigheter att anpassa sin affärsverksamhet och sina kostnader till den förändrade situationen. I grunderna för beviljande av kostnadsstöd infördes också mer objektiva kriterier för bedömning, enligt Revisionsverket.⁹⁷

Statens revisionsverk skriver i sin årsberättelse till riksdagen att åtgärder som lånegarantier och uppskov för betalning av skatter inte förverkligades som väntat och att betydelsen av dem har varit relativt liten. Revisionen konstaterar samtidigt att åtgärderna i början av krisen ändå gav trovärdighet till krispaketets betydelse.

⁹⁷ <https://www.vtv.fi/app/uploads/2021/10/VTV-Stallningstaganden-13-2021-Direkta-foretagsstod-som-beviljats-med-anledning-av-coronaepidemin.pdf>

5. Storbritannien

5.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget

Storbritanniens ekonomi återhämtade sig stadigt under våren 2021, men saktade in igen under sommaren 2021 på grund av spridningen av deltavarianten. Den planerade återöppningen av ekonomin, den så kallade *Freedom Day*, senarelades med en månad till 18 juli 2021 (se figur 5). Andra faktorer som påverkar återhämtningen är problem som vissa företag vittnar om gällande kompetensförsörjning och med leverantörer i sina värdekedjor. Inflationen ökar, vilket skulle kunna leda till att hushållen minskar sin konsumtion. Det skulle i sin tur bromsa återhämtningen ytterligare.⁹⁸ Drivmedelsbrist, till följd av brist på lastbilschaufförer, tomma hyllor i dagligvarukedjor och höga energipriser driver på problemet. En osäkerhetsfaktor är hur arbetsgivare agerar efter permitteringsprogrammets slutdatum, 31 september 2021.

Statsskulden uppgick till 84 procent före pandemin, men väntas nå 100 procent under 2021. BNP juni 2021 var två procent lägre än före pandemin⁹⁹ (se figur 6). I samband med årets höstbudget bekräftade regeringen kommande skatte- och avgiftshöjningar, något som drabbar både företag och privatpersoner¹⁰⁰ och som sammantaget leder till att Storbritannien ser ut att få det högsta skattetrycket under efterkrigstiden, 36,2 procent av BNP.¹⁰¹

I augusti 2021 hade arbetslösheten åter fallit till 4,5 procent från toppnoteringen 5,2 procent hösten 2020, vilket kan jämföras med nivån före pandemin på 4 procent.¹⁰² Antalet lediga tjänster fortsätter att öka i Storbritannien och har nått de högsta nivåerna sedan data började rapporteras 2002. Flera branscher rapporterar problem med kompetensförsörjning, däribland transport, detaljhandel samt kost och logi.¹⁰³ Det bör noteras att ekonomins återöppning har sammanfallit med en mer restriktiv arbetskraftsinvandring till följd av Brexit. Andra faktorer som spelar in är till exempel att vissa personer som var eller riskerade bli arbetslösa under pandemin i stället valde att gå i förtidspension. Svårigheter att hitta, eller ha råd med barnomsorg har gjort att kvinnor som har blivit permitterade under pandemin valt att inte återgå till förvärvsarbete. Andra personer har valt att frilansa eller bli egenföretagare.¹⁰⁴ Arbetskraftsbristen leder till höjda löner, vilket ytterligare spär på inflationen. I höstbudgeten anslogs extra medel till arbetsmarknads- och pensionsdepartementet, *Department of Work and Pensions*, för insatser för att förbättra matchningen på arbetsmarknaden genom färdighetsträning och jobbcoachning för arbetssökande.¹⁰⁵

⁹⁸ <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8866/CBP-8866.pdf>

⁹⁹ <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8866/CBP-8866.pdf>

¹⁰⁰ Bolagsskatten höjs från dagens 19% till 24% år 2023 och skatten på aktieutdelningar höjs. Arbetstagares socialavgifter (National Insurance Contributions) höjs också med motivering att den offentliga sjukvården (National Health Service) har stort behov av resurstillskott efter pandemin.

¹⁰¹ Uppgifter om skatter från Sveriges ambassad i London

¹⁰² <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/mgsx/lms>

¹⁰³ <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/jobsandvacanciesintheuk/latest>

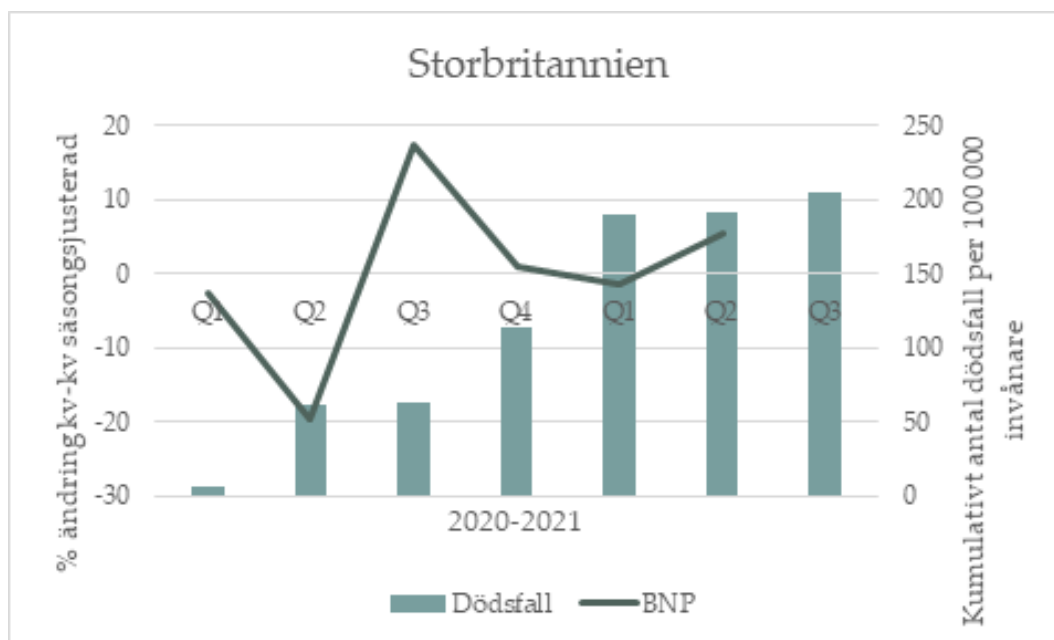
¹⁰⁴ Intervju, Sveriges ambassad i London

¹⁰⁵ Intervju, Sveriges ambassad i London

Figur 5 Coronapolitiken: restriktioner och nedstängningar 2020–2021 (Baserad på uppgifter från Svenska ambassaden i London och IMF¹⁰⁶)

Figur 6 BNP-utveckling under pandemin och covidrelaterade dödsfall (Baserad på statistik från brittiska Office of National Statistics (ONS)^{107 108})

¹⁰⁶ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>

¹⁰⁷ <https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/bulletins/quarterlynationalaccounts/apriltojune2021>

¹⁰⁸ <https://coronavirus.data.gov.uk/details/deaths>

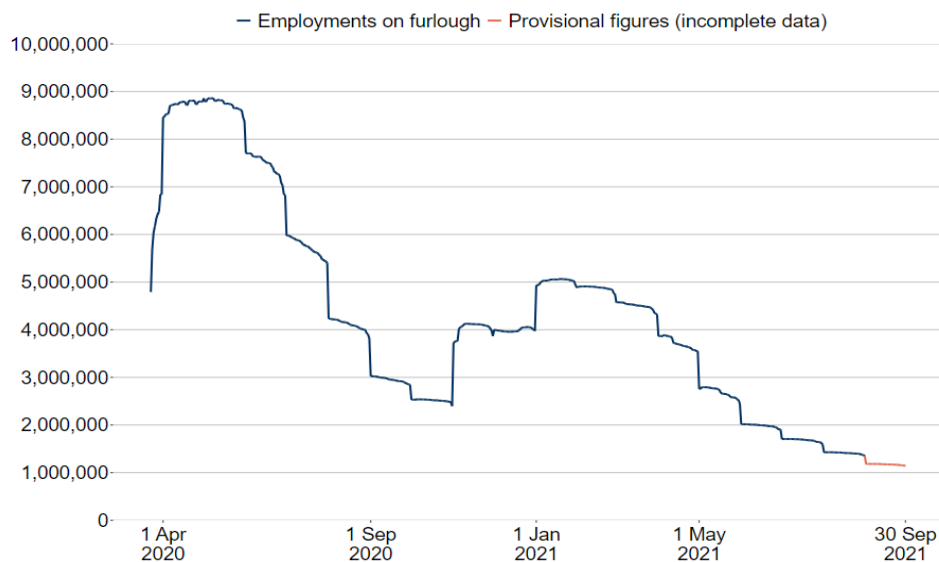
5.2 Stöd till näringslivet under pandemin

De flesta av de brittiska stödprogrammen fasades ut under perioden 31 mars 2021–31 september 2021. Insatser har satts in för att hjälpa SMF som har hamnat i betalningssvårigheter till följd av de statligt garanterade coronalånen. De tillfälliga ändringar i den lagstiftning som reglerar insolvensförfarandet gällde under perioden 1 mars 2020–31 september 2021. Ändringarna i lagstiftningen begränsade möjligheten för gäldenärer att begära företag i konkurs och gör det möjligt för företag att fortsätta bedriva verksamhet under en omstrukturering. Vissa begränsningar finns kvar till och med 31 mars 2022 om skulden är lägre än £10 000 och kan härledas till pandemin.¹⁰⁹

5.2.1 Permittering och inkomstbidrag för företagare

Permitteringsprogrammet (*Furlough Scheme*), CJRS avslutades 30 september 2021 efter flera förlängningar. Det hade då löpt i totalt 18 månader, även om användningen minskade stadigt under hela 2021 (se figur 7). Det kan anses ha varit ett av de mest generösa permitteringsprogrammen, eftersom det under de första 14 månaderna inte fanns någon självrisk (arbetsgivares bidrag till lönekostnader för de icke arbetade timmarna) för arbetsgivaren. Däremot fanns det ett tak för ersättningen, vilket i praktiken kan ses som en självrisk för arbetstagarna – löneersättningen motsvarande 80 procent av permitteringsomfattningen upp till £2 500. Som en del av programmets utfasning infördes stegvis en självrisk för arbetsgivare – från 10 procent i juni 2021 till 20 procent i augusti 2021.¹¹⁰ Fram till 30 september 2021 kunde arbetsgivare även få ersättning för upp till två veckors sjuklönekostnader genom *Coronavirus Statutory Sick Pay Rebate Scheme* om den anställde hade drabbats av corona eller beordrats att isolera sig på grund av smittorisk.

Figur 7 Antalet permitterade personer per vecka under pandemin

Källa: HM Revenue and Customs¹¹¹

¹⁰⁹ <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8971/>

¹¹⁰ HM Treasury (mars 2021) Budget 2021: policy costings

¹¹¹ <https://www.gov.uk/government/statistics/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-4-november-2021/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-4-november-2021#employments-on-furlough-over-time>

Enskilda näringsidkare och delägare i handelsbolag har haft möjlighet att ansöka om lönebidrag till och med 30 september 2021 inom *Self Employment Income Support Scheme*.¹¹² Kravet fanns på en trovärdig uppskattning¹¹³ av pandemins påverkan på företagets omsättning. Bidraget motsvarade 80 procent av företagarens genomsnittliga månatliga vinst och betalades ut i en utbetalning som täcker en tremånadersperiod, med ett tak på £7 500. Nivån baserades på omsättningsminskningen. Till skillnad från permittering, infördes ingen stegvis avveckling i form av ökad självrisk under sista delen av programmet. Egenföretagare är fortsatt berättigade att söka det så kallade *Universal Credit*. Det är ett bidrag till låginkomsttagare som har ersatt en rad andra bidrag.¹¹⁴ Om man kan visa att man vanligtvis får en inkomst av sin näringsverksamhet är man inte skyldig att aktivt söka andra jobb. Nivån baseras på rapporterad inkomst i deklarerationer avseende de närmast föregående skatteåren. Bidragsnivån höjdes tillfälligt under pandemin, men nu har tillägget tagits bort.

5.2.2 Kommunala företagsbidrag

Den 1 april 2021 introducerades den så kallade *Restart Grant* som företag inom den kundnära tjänstesektorn kunde söka. Bidraget skulle stödja företagen med att återöppna, i linje med de verksamhetsanpassningar som regeringen beslutat om för att begränsa smittspridningen. Företag inom detaljhandeln kunde få upp till £6 000 och övriga stödberättigande företag upp till £18 000 i en engångsutbetalning från sin kommun (Local Council). Programmet avslutades redan 31 juni 2021.¹¹⁵ *Additional Restrictions Grant* (ARG) administrerades lokalt och var riktat till företag som inte kvalificerade sig för Restart Grants. Särskilt hårt drabbade företag kunde ta del av bidrag inom ramen för båda programmen. Kommunen avgjorde från fall till fall.

Det hade tidigare funnits en rad snarlika bidragsprogram¹¹⁶ som administrerades lokalt (men som hade statlig finansiering) riktade mot mindre företag som var särskilt drabbade av restriktioner eller nedstängningar. Dessa baserades på storleken på den kommunala skatt (så kallade business rates) som företaget normalt sett betalar. Programmen avsåg olika branscher, perioder och geografiska regioner. Dessa avslutades helt 31 mars 2021.

5.2.3 Lånegarantier

Recovery Loan Scheme lanserades 6 april 2021 och planeras löpa fram till 31 december 2021. Företag som har lån inom ramen för tidigare covidlånegarantiprogram får nyttja det nya

¹¹² <https://www.gov.uk/guidance/claim-a-grant-through-the-coronavirus-covid-19-self-employment-income-support-scheme>

¹¹³ Bedömningskriterierna är: reasonable belief and significant reduction.

¹¹⁴ Child Tax Credit

Housing Benefit

Income Support

income-based Jobseeker's Allowance (JSA)

income-related Employment and Support Allowance (ESA)

Working Tax Credit

¹¹⁵ <https://www.gov.uk/government/statistics/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-december-2020/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-december-2020#employments-on-furlough-over-time>

¹¹⁶ Dessa inkluderade: Local Restrictions Support Grant (LRSG - Closed, Open, Sector), Closed Businesses Lockdown Payment (CBLP), Additional Restrictions Grant (ARG), Christmas Support Payment (CSP), Small Business Grants Fund (SBGF) scheme, Retail, Hospitality and Leisure Business Grants Fund (RHLGF), Local Authority Discretionary Grants Fund (LADGF)

programmet, men det kan finnas ett tak på maxbelopp i kombination som bedöms från fall till fall.¹¹⁷

Programmet är öppet för företag av alla storlekar, med ett tak på £10 miljoner per företag i tre år (övertrassering och fakturering) respektive sex år (lån). Detta är ett betydligt lägre tak än de tidigare lånegarantiprogrammen, CBILS och CLBILS¹¹⁸, genom vilka lån till ett värde av £45 miljoner (SMF) och £200 miljoner (stora bolag) kunde garanteras.

Garantinivån är upp till 80 procent, vilket är samma som i de tidigare programmen. Nivån är dock något lägre än det tidigare programmet, *Bounce Back Loan Scheme* (BBL), som var riktat till de minsta bolagen med garantier på upp till 100 procent, dock med ett lägre tak på £50 000. CBILS, CLBILS och BBL stängde för nya ansökningar 31 mars 2021.

Företag som fått statliga garantier för kommersiella lån inom ramen för BBL skulle börja amortera efter ett år. Eftersom flera företag då antogs få problem med betalningar lanserade regeringen *Pay as You Grow Scheme* (PAYG).¹¹⁹ Tre månader innan ett företag ska börja amortera får det tre valmöjligheter, eller typer av lättnader, att välja mellan. Enligt riktlinjerna ska långgivaren kontakta företagen som då kan ansöka om att:

- Förlänga förfallotiden från sex år till upp till tio år med samma ränta på 2,5 procent
- Få sex betalningsfria månader
- Betala enbart räntan i sex månader – detta kan göras tre gånger.

Det är möjligt att kombinera dessa tre optioner. British Business Bank har också samlat information till företag på sin webbsida om hur de ska hantera sina skulder och var de kan söka rådgivning och annat praktiskt stöd.¹²⁰

5.2.4 Ägarkapital

Future Fund, som administrerades av British Business Bank, syftade till att stödja startups genom konvertibla obligationer. Den stängde för nya ansökningar 31 januari 2021. Fonden hade investerat i 1 190 företag till ett sammanlagt värde på £1,15 miljarder. Den 31 augusti 2021 hade 158 lån omvandlats till ägarkapital.¹²¹ Listan över företag med statligt ägande finns att tillgå på British Business Banks webbsida.¹²²

COVID-19 Corporate Financing Facility (CCFF) syftade till att hjälpa stora bolag med problem med korttidslikviditet. Bank of England köpte stora företags korttidsskulder i form av värdepapper. Programmet stängde för nya ansökningar 23 mars 2021, men staten kommer att fortsätta hålla värdepapper fram till de sista förfalldatumerna i mars 2022. Över sin livstid lånade faciliteten ut £37 miljarder till 107 olika bolag.

¹¹⁷ <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/recovery-loan-scheme/>

¹¹⁸ Coronavirus Business Interruption Loan Scheme och Coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme

¹¹⁹ <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/bounce-back-loans/pay-as-you-grow/>

¹²⁰ <https://www.british-business-bank.co.uk/finance-hub/dealing-with-debt/>

¹²¹ <https://www.cnn.com/2021/09/14/future-fund-uk-government-now-holds-stakes-in-over-150-start-ups.html>,
<https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/future-fund/>

¹²² <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/future-fund/future-fund-companies/>

5.2.5 Skattelättnader & uppskov

Brittiska företag gavs möjlighet att skjuta upp momsinsbetalningar som skulle ha gjorts under perioden 20 mars 2020–30 juni 2020 (så kallad *VAT payment deferral*).¹²³ Detta belopp skulle vara skattemyndigheten tillhanda senast 31 mars 2021. Alternativt fick företag möjlighet att ansluta sig till det nya uppskavsprogrammet senast 21 juni 2021. I annat fall tillkommer från 31 juni 2021 en straffavgift på 5 procent. Egenföretagare får också möjlighet att upprätta en återbetalningsplan för *löneskatter* och *egenavgifter* avseende skatteåret 2019–2020.¹²⁴

Inom ramen för *Business rates holiday* slopas företagens kommunalskatt under det brutna räkenskapsåret, 2020–2021.¹²⁵ Från och med juni 2021 får kvalificerade företag i stället en reduktion om 66 procent. Detta gäller företag inom följande branscher: detaljhandel, hotell- och restaurangsektorn, besöksnäringen och dagisverksamhet. Samma företag får även *sänkt moms från 20 procent till 5 procent* till och med september 2021. Därefter höjs momsen till 12,5 procent till och med mars 2022.¹²⁶

5.3 Utvärderingar

För att skapa transparens kring regeringens pandemihantering håller National Audit Office (NAO) en webbsida med uppdaterad statistik som redovisar vad insatserna uppskattas kosta det offentliga. Det framgår att stöd till företag, som utgör cirka 42 procent, är det enskilt största utgiftsområdet.¹²⁷ Näringsdepartementet (BEIS) upphandlade i juni 2021 konsultbolaget IpsosMORI för att genomföra en bred utvärdering av departementets respons på pandemin och stöd till näringslivet. Uppdraget, som heter Covid-19 Response Overarching Evaluation Framework and Early Findings, ska avrapporteras mars 2022.¹²⁸

Permittering

Finansdepartementet och skattemyndigheten¹²⁹ ansvarar för utvärdering av permitteringsprogrammet, CJRS. Ett utvärderingsramverk togs fram redan december 2020. Vid den tidpunkten väntades inte programmet bli långvarigt och utvärderingen är i skrivande stund inte klar. Utvärderingen ska fokusera på vilken skillnad programmet har gjort för företag och anställda, dess bidrag till att understödja den ekonomiska återhämtningen och huruvida det har varit kostnadseffektivt ("a good use of public funds"). Utvärderingen kommer att omfatta en processutvärdering av tiden det tagit att handlägga ansökningar, hur företag har upplevt information från, och kontakter med, myndigheter. Utvärderingen kommer vidare att omfatta en mix-metod-ansats för att studera om programmet har bidragit till att uppfylla följande policymål: att understödja

¹²³ <https://www.gov.uk/guidance/deferral-of-vat-payments-due-to-coronavirus-covid-19>,

<https://www.gov.uk/guidance/deferral-of-vat-payments-due-to-coronavirus-covid-20>

¹²⁴ https://www.tax.service.gov.uk/pay-what-you-owe-in-instalments?_ga=2.210562961.508350764.1634196985-700046644.1613036698

¹²⁵ <https://www.gov.uk/guidance/check-if-your-retail-hospitality-or-leisure-business-is-eligible-for-business-rates-relief-due-to-coronavirus-covid-19>, <https://www.gov.uk/guidance/check-if-your-nursery-is-eligible-for-business-rates-relief-due-to-coronavirus-covid-19>

¹²⁶ <https://www.gov.uk/guidance/vat-reduced-rate-for-hospitality-holiday-accommodation-and-attractions>

¹²⁷ <https://www.nao.org.uk/covid-19/cost-tracker/#>

¹²⁸ <https://bidstats.uk/tenders/2021/W29/755302526>;

<https://bidstats.uk/tenders/?q=ipsos+mori&scope=supplier#762314751-755302526-26>

¹²⁹ Her Majesty's Treasury (HMT) och Her Majesty's Revenue and Customs (HMRC)

jobb (jämförelse av de som nyttjat och inte nyttjat programmet), företagens överlevnad, att stödja inkomster och, på sikt, att stödja omsättning (produktion och tjänster).¹³⁰ Målet är att tillämpa en kontrafaktisk ansats. I intervjuer kommer företagare att få uppskatta vad som hade hänt i programmets frånvaro. Företag som har använt och inte har använt programmet kommer att intervjuas. Utvärderingsledarna har bedömt att det, trots att det vore önskvärt, vore omöjligt att använda en RCT-ansats. De ser det inte som möjligt att skapa en trovärdig kontrollgrupp.¹³¹

Lånegarantier

British Business Bank har samlat goda exempel och företagens berättelser av hur de hade dragit nytta av stöden (så kallade testimonials) på sin hemsida.¹³² Dessa inkluderar följande coronarelaterade program: Future Fund, Bounce Back Loan Scheme, Coronavirus Business Interruption Loan Scheme, Coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme, Recovery Loan Scheme. Företagen kan själva kontakta kommunikationsavdelningen hos British Business Bank för att be om att få inkluderas på sidan.

National Audit Office (NAO), Riksrevisionens motsvarighet i Storbritannien, granskade under våren 2021 hur det gick till när Greensill Capital (UK) Limited beviljades statliga garantier för sin utlåning inom två olika coronastödprogram. Greensill använde stödet för att garantera lån till Liberty Steel, ett bolag ägt av Gupta Family Group Alliance.¹³³ Sedan Greensill hamnade i finansiella svårigheter har en rad andra korruptionsutredningar inletts. Frågan blev särskilt medial på grund av tidigare premiärminister, David Camerons engagemang i bolaget.¹³⁴

British Business Bank (BBB) menade att ansvarigt departement utövat påtryckningar på banken att genomföra lånegarantiprogrammen med en hastighet som omöjliggjorde en rigorös ackrediteringsprocess, detta trots att banken hade påtalat riskerna. För att snabbt kunna genomföra programmet valde man på BBB att lätta på sin "due diligence"-process och i stället förlita sig på stickkontroller i efterhand.¹³⁵ Hastigheten i programgenomförandet och risken för korruption och felaktiga beslut påtalades redan i NAO:s granskning av Bounce Back Loan Scheme hösten 2020. En uppföljning till den granskningen väntas publiceras av NAO under vintern 2021, då med fokus på återbetalningstakten, uppskattade förluster och korruption.¹³⁶

Hösten 2021 publicerade NAO en rapport med policyrekommendationer till regeringen inklusive överväganden som bör göras när program snabbt ska sjösättas.¹³⁷ Anledningen var de brister som NAO hade påpekat i policys kring både Brexit och pandemihanteringen. NAO lägger fram tre breda rekommendationer:

¹³⁰https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/945800/Th_e_Coronavirus_Job_Retention_Scheme__CJRS__Evaluation_Plan.pdf

¹³¹ <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-job-retention-scheme-evaluation-plan>

¹³² <https://www.british-business-bank.co.uk/our-case-studies/>

¹³³ Guptafamiljen, uppmärksammad för State capture under Zumeregeringen i Sydafrika

¹³⁴ <https://www.bbc.com/news/uk-politics-56578838>

¹³⁵ <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2021/07/Investigation-into-the-British-Business-Banks-accreditation-of-Greensill-Capital-Summary.pdf>

¹³⁶ <https://www.nao.org.uk/work-in-progress/a-follow-up-on-the-bounce-back-loan-scheme/>

¹³⁷ <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2021/09/Lessons-Learned-Delivering-programmes-at-speed.pdf>

1. Identifiera varför programmet (verkligen) måste genomföras snabbt
2. Uppskatta hur stor risk som kan accepteras
3. Implementera rutiner för att löpande följa risker samt en flexibilitet att justera programgenomförandet med hänsyn till dessa.

Department for Business, Energy and Industrial Strategy (BEIS) och British Business Bank planerar en effektutvärdering av Bounce Back Loan Scheme. De första resultaten väntas publiceras hösten 2021.¹³⁸

Skatter, uppskov

National Audit Office (Kennedy et al, 2021) har granskat skattemyndighetens (HM Revenue & Customs, HMRC) hantering av den skatteskuld som har uppstått till följd av anstånden som beviljats under pandemin. Som mest uppgick skatteskulden till £67 miljarder i augusti 2020. Den föll till £42 miljarder september 2021, vilket är dubbelt så högt som innan pandemin. Antalet skattebetalare med en skuld är 6,2 miljoner, jämfört med 3,8 miljoner före pandemin. Återbetalningstakten var relativt hög fram till april 2021, men har nu planat ut. Samtidigt har förfalldatum passerats för anstånd beviljade till följd av pandemin. Vissa företag har använt olika typer av coronastöd, såsom statliga lånegarantier, för att få tillgång till kapital för att betala skatteskulden. Detta innebär dock att staten fortfarande är exponerad för risk.

HMRC har anammat en mer coachande ton mot företag som har skatteskulder. Fokus har flyttats från den totala tid det tar att få in skulden till att ta fram realistiska avbetalningsplaner. HMRC har kategoriserat gäldenärer i tre grupper utifrån betalningsförmåga, baserad på bland annat omsättning och antalet anställda. NAO menar att en utmaning för HMRC framöver är att finna en balans mellan att driva in skulder och att ge företag den tid de behöver för att återhämta sig från krisen.

¹³⁸ E-post, National Audit Office, 2021-04-06

6. Tyskland

6.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget

Tyskland har en federal struktur med stora befogenheter hos landets delstater. Detta har avspeglats i regionala och lokala skillnader i smittskyddsrestriktioner. Det finns tre huvudsakliga varianter på kraven för tillträde till lokaler: 2G (vaccinerad eller tillfrisknad), 2G+ (vaccinerad eller tillfrisknad och testad) och 3G (vaccinerad eller tillfrisknad eller testad).¹³⁹ Efter höstens ökade smittspridning har den federala regeringen åter rekommenderat hemarbete när så är möjligt och bland näringslivet finns det en oro att landet går mot en ny nedstängning inför den viktiga julhandeln (se figur 8).¹⁴⁰

Ekonomi har växt under andra och tredje kvartalet 2021 (se figur 9). Det är dock svårt att dra några slutsatser vad gäller pandemins påverkan på företagens överlevnad, dels för att stödpaketet ligger kvar, dels på grund av både tillfälliga och permanenta ändringar i konkurslagstiftningen. Det kan dock noteras att antalet konkursansökningar var 27 procent lägre juli 2021 jämfört med juli 2019.¹⁴¹

Sysselsättningen har ökat stadigt i Tyskland under året och arbetslösheten låg på 3,2 procent i september 2021. Det bör dock tas i beaktande att personer i korttidsarbete räknas som sysselsatta.¹⁴² Tyskland hade redan innan pandemin stigande problem med kompetensförsörjning inom kvalificerade hantverksyrken, något som beskrivs som ett hot mot den tyska industrin. Antalet lediga arbeten minskade till följd av den ekonomiska nedgången våren 2020, men under hösten 2021 har matchningsproblematiken åter ökat, mätt i termer av andelen lediga platser där det saknas arbetslösa med rätt kvalifikationer.¹⁴³ För ett flertal yrken är den numera högre än före pandemin.¹⁴⁴

Tyskland har en, i internationell jämförelse, låg statsskuld, men under 2020 steg den från ca 60 procent till 70 procent av BNP och väntas öka med ytterligare nio procentenheter under 2021, till följd av redan beslutade stabilitetsinsatser. Detta motsvarar i stort sett skuldökningen under finanskrisen.¹⁴⁵ Den totala skulden kan dock komma att öka även efter stödprogrammen har avslutats när långgivare till företag som inte lyckas överleva tar statliga lånegarantier i anspråk.¹⁴⁶

¹³⁹ G står för Geimpft, Genesen och Getestet

¹⁴⁰ Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland, intervju 2021-11-23.

¹⁴¹ https://www.destatis.de/EN/Press/2021/10/PE21_480_52411.html

¹⁴² https://www.destatis.de/EN/Press/2021/10/PE21_498_132.html

¹⁴³ Stellenüberhangquote

¹⁴⁴ <https://ondemand->

[mp3.dradio.de/file/dradio/2021/11/05/der_fachkraeftemangel_zeigt_sich_deutlich_gespraech_mit_dlf_202111_05_1437_fd7cd626.mp3](https://ondemand-mp3.dradio.de/file/dradio/2021/11/05/der_fachkraeftemangel_zeigt_sich_deutlich_gespraech_mit_dlf_202111_05_1437_fd7cd626.mp3); <https://www.iwkoeln.de/studien/helen-hickmann-lydia-malin-der-fachkraeftemangel-nimmt-wieder-zu.html>

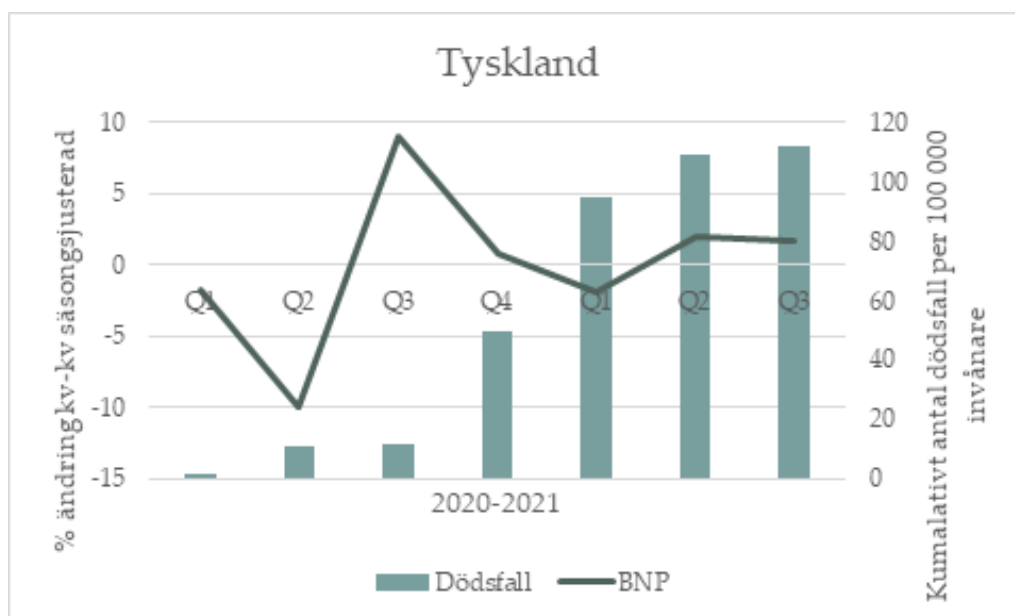
¹⁴⁵ Från 64% av BNP år 2007 till 82 % år 2010

¹⁴⁶ https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2021_%C3%96konomische_Konsequenzen_der_Coronavirus-Pandemie.pdf

Figur 8 Coronapolitiken: restriktioner och nedstängningar 2020–2021 (baserad på uppgifter från Sveriges ambassad i Berlin, Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland och IMF¹⁴⁷)

Figur 9 BNP-utveckling under pandemin och covidrelaterade dödsfall (beräkningar baserade på statistik från Robert Koch-Institut¹⁴⁸ och Destatis – Statistische Bundesamt¹⁴⁹)

¹⁴⁷ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>

¹⁴⁸ https://www.rki.de/DE/Content/InfAZ/N/Neuartiges_Coronavirus/Projekte_RKI/COVID-19_Todesfaelle.html

¹⁴⁹ <https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Konjunkturindikatoren/Volkswirtschaftliche-Gesamtrechnungen/kvgr111.html>

6.2 Stöd till näringslivet under pandemin

Många av de statliga stödåtgärder som beskrevs i den tidigare omvärldsanalysen har förlängts i Tyskland, i de flesta fall fram till 31 december 2021. De tillfälliga ändringarna i insolvenslagstiftningen löpte ut som planerat den 31 april 2021. Undantagen avvecklades stegvis. Mellan 31 januari 2021 och 31 april 2021 gällde det endast de företag som väntat på utbetalning av statliga stöd.¹⁵⁰ Vissa befarade att detta skulle efterföljas av en "konkursvåg", medan andra röster menar att flera företag fortsatt befinner sig i ett övervintringstillstånd och att effekterna kommer att visa sig först när ekonomin är igång igen och övriga ekonomiska stöd har avvecklats.¹⁵¹ Det tyska näringsdepartementet¹⁵² uppdaterar regelbundet statistik om beslutade och utbetalda stöd till företag, med anledning av coronapandemin.¹⁵³ Det framgår att de direkta bidragen till företag och företagare (€54,7 miljarder) var den största stödformen, tätt följd av lån och lånegarantier på federal nivå (€53,7 miljarder).¹⁵⁴

EU antog i juni 2019 ett direktiv om ramverk för förebyggande rekonstruktion, om skuldavskrivning och näringsförbud och om åtgärder för att göra förfaranden som rör rekonstruktion, insolvens och skuldavskrivning effektivare.¹⁵⁵ Tyska regeringen valde att införa ändringarna i tysk lag redan i januari 2021, detta för att underlätta för de företag som drabbats av coronapandemin.¹⁵⁶

6.2.1 Korttidsarbete

Korttidsarbete (*Kurzzeitarbeit*) har länge funnits i Tyskland som ett konjunkturellt stöd för att skydda matchningar på arbetsmarknaden under tillfälliga nedgångar. De mer generösa villkor som infördes under pandemin förlängdes igen 21 september 2021 och dessa gäller numera under hela 2021.¹⁵⁷ Villkoren inkluderar höjda ersättningsnivåer, längre sammanhängande permitteringsperiod och full ersättning till företagen för arbetsgivares sociala avgifter. Det har införts ett bidrag till företag som kallar tillbaka personal från korttidsarbete eller nyanställer i syfte att de ska våga öppna upp fortare; se mer i avsnittet om bidrag.

Som mest var 5 995 430 personer i korttidsarbete, motsvarande cirka 13 procent av alla i arbete¹⁵⁸ (se figur 10). Antalet personer i korttidsarbete minskade sommaren 2020, för att sedan nå en ny, om än lägre, topp våren 2021.

¹⁵⁰

https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/Aussetzung_Insolvenz_Verlaengerung.html?nn=13831714

¹⁵¹ <https://www.wiwo.de/unternehmen/handel/aussetzung-der-insolvenzantragspflicht-endet-ist-das-der-startschuss-fuer-die-grosse-pleitewelle/27121934.html>

¹⁵² Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, BMWi

¹⁵³ <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Infografiken/Wirtschaft/corona-hilfen-fuer-unternehmen-marginalspalte-IG.html>

¹⁵⁴ Federala lån och lånegarantier genom den statliga företagsbanken KfW

¹⁵⁵ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2019/09/dir.-201960/>

¹⁵⁶ <https://www.natlawreview.com/article/german-act-further-development-restructuring-and-insolvency-law-saninsfog>

¹⁵⁷ <https://www.bmas.de/DE/Corona/erleichtertes-kurzzeitarbeit.html>

¹⁵⁸ 45 004 000 januari 2020 enligt

https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Konjunkturindikatoren/Arbeitsmarkt/karb811_x13a.html

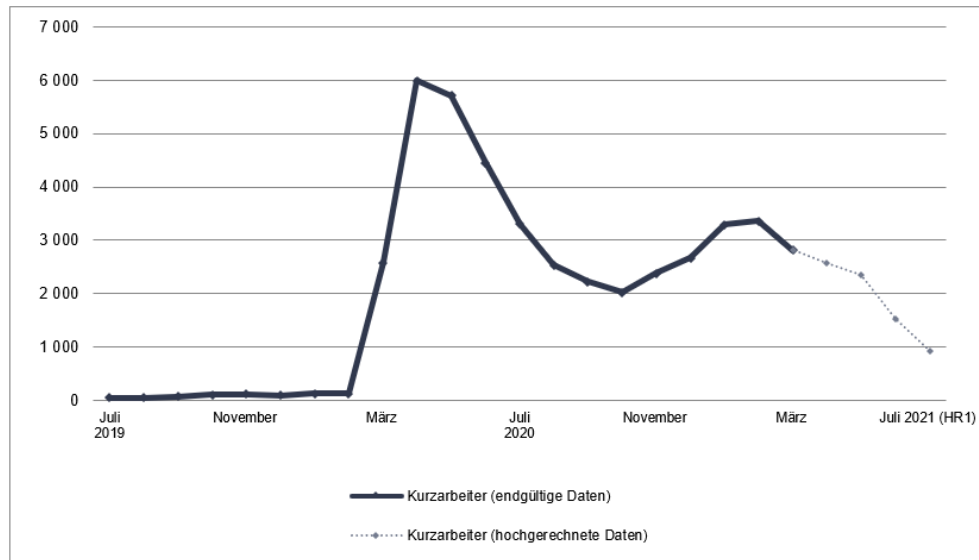
Figur 10 Antalet personer i korttidsarbete per vecka under coronapandemin

Grafik 1: Kurzarbeiter, kurzarbeitende Betriebe und Kurzarbeiterquote - Deutschland - (Konjunkturelles Kurzarbeitergeld)

Deutschland

Juli 2019 bis Juli 2021, Datenstand: September 2021

Kurzarbeiter (in Tausend)

Källa: Bundesagentur für Arbeit¹⁵⁹**6.2.2 Bidrag till företag och företagare**

Tysklands regering har på federal nivå beslutat om ett flertal större bidragspaket för att täcka (delar av) företagets fasta kostnader under pandemin: Soforthilfe, Überbrückungshilfe I, II & III, Neustarthilfe, November- und Dezemberhilfe.¹⁶⁰ Under sommaren och hösten 2021 har Neustarthilfe Plus och Überbrückungshilfe III Plus lanserats.

Neustarthilfe Plus riktas mot egenföretagare med få fasta kostnader men vars inkomst har minskat med minst 60 procent i förhållande till en jämförelseperiod före pandemin. Stötdaket per företag har sänkts från €7 000 till €4 500 för egenföretagare och från €30 000 till €18 000 för sällskap (t ex HB) upp till 90 procent av omsättningen under referensperioden 2019.¹⁶¹

Überbrückungshilfe III Plus riktar sig till företag av alla storlekar med en årlig omsättning om upp till €750 miljoner år 2020.¹⁶² Dessa ska ha icke täckta fasta kostnader och ha haft en omsättningsminskning på minst 30 procent. Företag vars omsättning har minskat med minst 70 procent kan få 100 procent av sina fasta kostnader täckta.

¹⁵⁹https://statistik.arbeitsagentur.de/SiteGlobals/Forms/Suche/Einzelheftsuche_Formular.html?topic_f=kurzarbeit-hr&dateOfRevision=202001-202109

¹⁶⁰ Översätts som: Omedelbar hjälp, Överbrygningshjälp och Nystarthilfe

¹⁶¹ <https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Neustarthilfen/Neustarthilfe-Plus/neustarthilfe-plus.html>

¹⁶² Gränsen gäller inte före företag inom branscher som har drabbats av näringsförbud till följd av coronaåtgärder beslutade av delstaterna.

En nyhet är att företag som beviljas *Überbrückungshilfe III Plus* kan erhålla en "*Restart-Prämie*" avseende personalkostnader under perioden juli 2021-december 2021. Taket är €100 000 per månad i sex månader. Syftet med stödet är att företag fortare ska återkalla personal som har varit i korttidsarbete eller nyanställa personal. Särskilt drabbade branscher, inklusive researrangörer och företag inom evenemangsbranschen, kan få ytterligare stöd. Företag som drabbades av sommarens översvämningar och skyfall är också berättigade till *Überbrückungshilfe*. Alla ansökningar ska göras genom en tredje part.¹⁶³

Härtefallshilfe bekostas av federalstaten tillsammans med delstaterna. Ansökan görs till delstaterna och beslut fattas från fall till fall. Detta är ett kompletterande stöd som uppgår till maximalt €100 000 per företag och beviljas endast för särskilt ömmande fall.¹⁶⁴ Företagen ska i första hand försöka lösa sina svårigheter genom övriga nationella stödinsatser.

Genom *Sonderfonds für Kulturanstaltungen* får mindre kulturanrättningar (teater, operor, konserthallar och liknande) från 1 juli 2021 ansöka om ersättning för att färre biljetter har kunnat säljas med hänsyn till deltagartaket. Villkoren har justerats i takt med att deltagartaket stegvist höjts. Fonden omfattar även en försäkring för inställda större arrangemang (över 2 000 deltagare) med upp till 80 procent av kostnaderna.¹⁶⁵

6.2.3 Garantier

I mars 2021 förlängdes det så kallade *KfW-sonderprogram* till sista december 2021. Tidigare skulle programmet ha avslutats sista juni 2021. Programmet omfattar en rad olika statliga kredit- och lånegarantier¹⁶⁶ för företag och täcker mellan 80 och 100 procent av förlusterna.¹⁶⁷ Villkoren skiljer sig åt beroende på företagsstorlek och ålder samt vilket lånebelopp som är aktuellt. Företag kan också få garantier för lån avseende både rörelsekapital och investeringar på delstatsnivå genom de federal *Bürgschaftsbanken*.

6.2.4 Rekapitaliseringsstöd

Wirtschaftsstabilisierungsfonds (ekonomiska stabiliseringsfonden) har en total budget på €600 miljarder och etablerades redan i mars 2020. Den har förlängts efter godkännande av EU-kommissionen till och med 31 december 2021. Fonden finansierar, förutom KfW:s kreditgarantier och lånegarantier, även rekapitalisering av samhällsviktiga bolag, definierat bland annat i termer av antalet arbetstillfällen. Den förvaltas av Bundesrepublik Deutschland Finanzagentur GmbH.¹⁶⁸ En lista över företag som har fått statligt ägande genom fonden finns att hämta på deras hemsida.¹⁶⁹

¹⁶³ <https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Ueberbrueckungshilfe/Ueberbrueckungshilfe-III-Plus/ueberbrueckungshilfe-iii-plus.html>

¹⁶⁴ <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Coronavirus/informationen-zu-corona-hilfen-des-bundes.html>

¹⁶⁵ <https://www.sonderfonds-kulturveranstaltungen.de/index.html>

¹⁶⁶ KfW-schnellkredit 2020, KfW-Unternehmerkredit, ERP-Gründerkredit, ERP-Gründerkredit Startgeld

¹⁶⁷ <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Unternehmen/KfW-Corona-Hilfe/?redirect=585280>

¹⁶⁸ <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Coronavirus/WSF/wirtschaftsstabilisierungsfonds.html>

¹⁶⁹ <https://www.deutsche-finanzagentur.de/de/wirtschafts-stabilisierung/>

6.2.5 Skattelättnader & uppskov

Sista datumet för ansökan om räntefritt uppskov var den 30 juni 2021. Normalt sett ska beloppet vara skattemyndigheten tillhanda senast den 30 september 2021, men en förlängning till 31 december 2021 är möjlig om "lämpligt" avtal träffas. Ränta ska betalas under perioden. Ytterligare förlängningar får beslutas från fall till fall.

Den nedsatta restaurangmomsen gällde till och med 30 juni 2021. För att stödja klimatomställningen och digitalisering sänktes skatten på eldrivna tjänstebilar, så att den betalas endast på 25 procent av listpriset. Pristaket för dessa bilar höjs från €40 000 till €60 000. Snabbare avskrivning av digitaliseringsvaror har införts för att stimulera investeringar som understödjer digitalisering av ekonomin.¹⁷⁰

För att stimulera efterfrågan sänktes den ordinarie *momssatsen* från 19 till 16 procent och den reducerade momssatsen (för restauranger) från sju till fem procent. Kostnaden beräknades vid införandet till €20 miljarder. Sänkningen gällde fram till 31 december 2020.

6.3 Utvärderingar

Tyskland har av historiska skäl inte lika god tillgång till registerdata som de nordiska länderna. Detta gör det svårare att genomföra robusta utvärderingar som kräver tillgång till mikrodata över vilka företag som har fått stöd som kan kopplas till annan ekonomisk information om företagen. Vi har identifierat enkätstudier och en utvärdering av momssänkningen.

Ifö¹⁷¹ har genomfört två företagsenkäter som har undersökt företagens upplevelse av coronastöden och regeringens pandemihantering. En studie (Gillman et al. 2021) visade att företag inom tjänstesektorn var mest nöjda med coronastöden och då mest med November- under Dezerberhilfe. Det är även den sektor som har högst stödqvot – även om cirka 50 procent av de svarande företagen menade att de inte upplevde ett behov av stöden. Nivån på November- under Dezerberhilfe baserades på företagens tidigare omsättning snarare än fasta kostnader, vilket innebar att dessa stöd var både mer lättberäknade och mer generösa. Företag inom kost- och logibranschen var mest nöjda med stöden och 90 procent av de svarande inom den branschen hade redan ansökt om stöd. Företag inom detaljhandeln var något mindre nöjda med stöden. Hälften av de svarande företagen inom detaljhandeln menade dock att de inte hade upplevt något behov av stöden. Omkring 40 procent ansåg att de behövde stöd, men att de inte var berättigade till de tidiga stödprogrammen.¹⁷² Detta kan bero på att många butiker blev tvungna att stänga först strax före julen 2020. Många av dessa kunde dock ta del av ett senare stödprogram.¹⁷³

Den andra webbenkäten (Demmelhuber och Wohlrabe 2021) besvarades i mars 2021 av chefer inom 517 företag från olika branscher och av olika storlekar. Majoriteten (cirka 68 procent) av de svarande hade inte tagit del av de statliga stöden; 90 procent ansåg att krisen inte hotade deras företags överlevnad och hälften tyckte det var väldigt osannolikt

¹⁷⁰ https://www.bundesfinanzministerium.de/Monatsberichte/2021/08/Inhalte/Kapitel-3-Analysen/3-1-beitrag-steuerrecht-corona-folgen-pdf.pdf?__blob=publicationFile&v=7

¹⁷¹ Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München

¹⁷² Überbrückungshilfe II, November- und Dezemberhilfe

¹⁷³ Überbrückungshilfe III

att deras företag inte skulle överleva en tredje våg. Endast en tredjedel svarade att företagets skuldsättning hade ökat till följd av pandemin. Respondenterna ansåg överlag att stöden var i en relevant storlek (60 procent), men lika många ansåg att de var för stora eller för små (21, respektive 18 procent). 57 procent ansåg att stöden gav vissa branscher fördelar medan 30 procent ansåg att de innebar nackdelar för vissa branscher. Den stora merparten (81 procent) ansåg att stöden kom för sent. Företag som hade nyttjat stöden hade en positiv inställning till korttidsarbete, men en neutral inställning till de övriga stöden.

Bartholomae och Strumpegger (2021) gjorde en teoretisk analys av den federala regeringens policyrespons på coronapandemin, utifrån regeringens tre mål med insatserna: 1) skydda folkhälsa och minimera trycket på sjukvården, 2) mildra effekterna på medborgare, sysselsättning och företag, 3) samarbeta internationellt för att klara pandemin. Författarna fann att de statliga insatserna främst riktades mot mål 1 och 2. De menar att stödet till näringslivet på det hela taget varit ad hoc-mässigt. Ett exempel är definitionen av samhällsnödvändiga tjänster, och därmed vilka företag som har undantagits från restriktionerna, som har ändrats flera gånger under pandemin. Dessa har dessutom varierat från delstat till delstat. Det kan nämnas att vissa bidrag har villkorats till branscher omfattade av restriktionerna. Författarna ser en risk att industrier med modeller som inte är gångbara på sikt (till följd av ändrade konsumtionsmönster där till exempel e-handeln har ökat jämfört med handeln i fysiska butiker) har fått ta del av offentliga medel men ändå måste läggas ner. Respondenterna lyfter fram att de har upplevt korttidsarbete och stöd till enskilda näringsidkare som särskilt positiva. De anser att dessa stöd har varit viktiga för att kunna behålla arbetskraft.

Ifö-institutet uppskattade, baserat på en konsumentenkät till 30 000 personer, värdet av den additionella konsumtion som den tillfälliga momsänkningen hade bidragit till. Studien genomfördes kort efter moms-satserna höjdes i januari 2021. Man kom fram till att momsänkningen hade bidragit till ytterligare €6,3 miljarder i konsumtion medan reformen hade kostat €20 miljarder. Ifö frågade också personer som förväntade, respektive inte förväntade, sig att momsen skulle höjas om deras konsumtionsplaner. De fann att de personer som trodde att momsen skulle höjas hade konsumerat mer före höjningen.¹⁷⁴

En nyare studie från University of Notre Dame (Bachmann et al. 2021) drog slutsatsen att reformen har haft större effekter och bidragit till ytterligare €34 miljarder i konsumtion. Sänkningen hade haft starkast positiv effekt på inköp av sällanköpsvaror. Den senare studien använde ett mer omfattande dataset: tre enkäter till konsumenter om deras konsumtionsplaner under 2020 och 2021 samt faktiska köpdata från butiker.

Bundesbanks studier av momsänkningens effekter på konsumentpriser i butiker visar att i snitt 60 procent av sänkningen hade kommit konsumenterna till godo. Ifö jämförde prisutvecklingen hos livsmedelskedjor i Österrike (där momsen enbart hade sänkts på restauranger och evenemang) med utvecklingen i Tyskland för att studera i vilken

¹⁷⁴ <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/mehrwertsteuersenkung-sorgt-fuer-schub-von-34-milliarden-17614693.html>

utsträckning minskningen återspeglades i konsumentpriser. Resultaten indikerar att hela sänkningen kom konsumenterna till godo.¹⁷⁵

Tyska nationella vetenskapsakademien, Leopoldina, har förespråkat att regeringen tillsätter en oberoende nationell kommission i slutet av krisen för att utarbeta evidensbaserade reformförslag. De föreslår infrastrukturprojekt, skatteincitament för investeringar och innovation, stärkt motståndskraft vid kriser, samt innovationskraft och entreprenörskap som avgörande insatsområden (Happe och Mengel reds. 2021). Kommissionen har (ännu) inte tillsatts.¹⁷⁶

¹⁷⁵ <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/mehrwertsteuersenkung-sorgt-fuer-schub-von-34-milliarden-17614693.html>

¹⁷⁶ Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, E-post, 2021-11-15

7. Översikt av stödinsatserna

I tabell 2 nedan presenteras en översikt över de stödinsatser som ingår i denna omvärldsanalys av statliga stöd under pandemin. Röda insatser har avvecklats, orange är under avveckling och gröna insatser fortsätter

	Danmark	Finland	Storbritannien	Tyskland
Permittering/ korttidsarbete/ lönebidrag till företagare	Avslutad hösten 2021	Villkoren strams åt	Stegvis avveckling tom 30/9-2021	Fortsatt mer generösa villkor; Bidrag till företag för personer åter i arbete /nyanställning
Bidrag avs. fasta kostnader	Snävare kvalificerings- villkor	Fortsätter	Avslutad 31/6- 2021	Fortsätter
Lån/lånegarantier	Stegvis återgång till normalt utbud	Avslutas hösten 2021	Garantier för lägre lånebelopp	Förlängts tom 31/12-2021
Rekapitalisering	Stängs för nya ansökningar 31/12-2021	Fortsätter, dock lågt utnyttjande	Avslutats våren 2021	Förlängts tom 31/12-2021
Skattenedsättningar/- anstånd	Förlängd återbetalnings tid; Inga nya anstånd	Återbetalning på upp till 2 år; Inga nya anstånd	Förlängd återbetalnings tid; Inga nya anstånd; Kommunala företagsavgifter återinförs; Moms på kundnära tj.sektorn höjs stegvis; Höjda skatter aviserats	Förlängd återbetalnings tid; Inga nya anstånd; Moms åter höjts
Konkurslagstiftning	na	Lättnader hävts 30/9- 2021	Stoppet hävts	Stoppet hävts; EU-direktiv om rekonstruktion införts i förtid
Exportkredit- garantier – lågriskländer	Fortsätter	Fortsätter	Fortsätter	Fortsätter

Källa: Egen framställning

8. Sammanfattning och reflektion

De studerade länderna har börjat att fasa ut många av de stöd som beskrevs i vår förra kartläggning. Utfasningen sker dock i olika takt. På EU-nivå samt i Tyskland har även nya stöd tillkommit. Den våg av företagskonkurser som har debatterats flitigt har än så länge uteblivit i de studerade länderna. Arbetslösheten är numera låg och det vittnas i stället om både arbetskraftsbrist och en ökande matchningsproblematik. Det är dock fortfarande för tidigt att dra några långtgående slutsatser vad gäller pandemins effekter på företagens överlevnad. Detta dels på grund av att många stöd till de mest drabbade företagen finns kvar, dels på grund av olika åtgärder som har vidtagits för att undvika att företag begärs i konkurs. Den ökade smittspridning skapar också ovisshet om huruvida länderna kommer att införa nya restriktioner och stödinsatser som kan påverka näringslivet.

8.1 EU:s roll i stödutbudet ökar

De tillfälliga ändringarna av EU:s statstödsregelverk som har möjliggjort många av stödinsatserna har förlängts året ut utan några ytterligare ändringar. Huruvida dessa kommer att förlängas ytterligare beror på hur behoven bedöms i medlemsstaterna. Behoven kan dock se olika ut i olika länder då vissa länder, såsom i de tre EU-medlemsstaterna i denna studie, har återhämtat sig snabbare än andra. Storbritannien har under året valt att inte se över vilka stöd som formellt sett tillåts jämfört med när landet var skyldigt att följa EU:s regelverk (till och med december 2020). Begränsningar vad gäller statliga subventioner till företag ingår även i frihandelsavtalet med EU.

Under året har EU har spelat en ökad roll för att stödja företag som har drabbats av pandemin, både genom garantier från Europeiska investeringsbanken och återhämtningsfonden. Instrumenten ska underlätta för de medlemsstater som upplever det svårare (eller dyrare) att själva låna medel till att finansiera stödåtgärderna. Samtidigt finns det en risk att långvariga subventioner kan skapa en ojämn spelplan för företag i olika länder inom den inre marknaden. Detta för att subventioner kan komma att finnas kvar där de inte behövs och därmed ge vissa företag en konkurrensfördel gentemot företag i länder som har börjat avveckla dem. Att på sikt bygga in ett stödberoende, eller skapa förväntningar på statliga subventioner, utgör ett hot mot strukturomvandling och EU:s långsiktiga konkurrenskraft.

8.2 Stödinsatser fasas ut i olika takt

Av de studerade länderna har stöden avvecklats snabbast i Danmark och Storbritannien. I Storbritannien finns inga bidragsprogram kvar medan de i Tyskland har utvidgats.

I Danmark har en bred enighet i Folketinget beslutat att avveckla stödpaketet, bland annat på inrådan av en expertkommission bestående av nationalekonomer. Trots detta har man ändå valt att ha kvar bidrag till de mest drabbade företagen, men kvalificeringskravet höjs från en omsättningsminskning om minst 30 procent till 45 procent. I Finland planeras den femte och möjligen sista ansökningsomgången för bidrag främst riktas till särskilt drabbade branscher inom den kundnära tjänstesektorn.

Tyskland har valt att ha kvar bidragsprogrammen. Dessa har utvidgats och omfattar numera även företag som drabbats av sommarens översvämningar. Företag som inte är

berättigade till de ordinarie bidragsprogrammen (som har objektiva kvalificeringskriterier) har även möjlighet att söka stöd på delstatsnivå. Delstaterna har allokerats federala medel att fördela till företag som de bedömer vara särskilt ömmande fall. Det kan noteras att det har varit valår i Tyskland och att den nya regeringen i skrivande stund inte är på plats. Det är därför svårt att förutse hur stöden kan komma att påverkas av en eventuell ny politisk inriktning.

Statsskulden har ökat i samtliga länderna – i Tyskland i motsvarande grad som under finanskrisen. De statsfinansiella konsekvenserna av stöden i Storbritannien har blivit påtagliga då statsskulden ökat till motsvarande 100 procent av BNP. Regeringen har aviserat flera skattehöjningar som kommer att drabba företag såsom höjd skatt på vinstutdelningar, höjda socialavgifter och en ökning i bolagsskatt från 19 procent till hela 25 procent.

8.3 Flera lättnader riktas mot företagens skuldsättning

Samtliga studerade länder har beviljat företagen skatteanstånd vilket har skapat en skatteskuld. Om beviljade företag inte kan betala utestående skatter eller går i konkurs innebär stödet även en utgift på intäktssidan i statsbudgeten. Länderna har upphört med att bevilja nya anstånd samtidigt som de har förlängt tidsfristen för inbetalningen av utestående skatteskulder förutsatt att en formell betalningsplan fastställs.

Tillfälliga lättnader eller ändringar i konkurslagstiftningen beslutades som ett särskilt stöd under pandemin i tre av de studerade länderna. Dessa har successivt fasats ut under året. I Storbritannien gällde förbud mot företagsvräkningar fram till sommaren 2021 och begränsningar i möjligheten att begära gäldenärer i konkurs avvecklas stegvis. Tyskland införde ett tillfälligt förbud mot att begära företag som var berättigade till coronastöd i konkurs. I Finland har gäldenärer fått fortsatt förlängd tidsfrist att komma överens om betalningsarrangemang. Tyskland har valt att i förtid införliva EU:s direktiv om företagsrekonstruktioner i sin nationella lagstiftning. Det är en möjlighet som företag kan använda för att förebygga att de hamnar i insolvensförfaranden. Konkursnivåerna är betydligt lägre i Tyskland under hösten 2021 jämfört med 2019 vilket kan ha flera skäl.

I Storbritannien har skattemyndigheten anammat en mer coachande ansats för att driva in skatteskulder och numera erbjuder företag möjlighet till förlängda tidsplaner för att betala av redan förfallna skatteskulder. Brittiska riksrevisionen befarar också att många företag kan få svårt att återbetala de statligt garanterade företagslån som har beviljats under pandemin. Det kan innebära ökade offentliga utgifter framöver. Olika stöd har lanserats för att underlätta skuldhantering såsom skuldrådgivning, räntefria perioder samt både förlängda amorteringsfria perioder och förfallodatum.

8.4 Införda stöd för digitalisering och grön omställning

De olika insatser som har införts för att stödja företag genom pandemin har i regel inte syftat till att främja innovation och strukturomvandling. Undantaget har varit höjt FoU-avdrag (Danmark), snabbare avskrivningar för kapitalinvesteringar (Storbritannien) och för så kallade digitaliseringsvaror (Tyskland). Finland erbjöd i början av pandemin subventionerade lån för utvecklingsprojekt. Olika statliga insatser för att matcha affärsänglars investeringar i startups har också funnits i länderna.

Under den senare delen av pandemin har EU trätt in som en större aktör på stödområdet. EU:s största finansieringspaket någonsin har beslutats i och med NextGenerationEU. Återhämtningsfonden som omfattar både bidrag och lån ingår i paketet. För att få tillgång till fonden ska länderna först få sin återhämtningsplan godkänd av EU-kommissionen. Medlemsstaterna måste öronmärka minst 37 procent av medlen till klimatåtgärder och 20 procent till digitalisering. Digitaliseringsinsatser kan inkludera omställningsstöd och kompetensutveckling för den nya digitala ekonomin. Digitaliseringsgraden varierar mellan de studerade länderna. Tyskland ligger efter och har därför valt att öronmärka hela 50 procent av sin allokering inom återhämtningsfonden till digitalisering. Finland lyfts fram som en föregångare på området och har därför valt att fördela mer medel till andra områden än digitalisering.

Storbritannien har aviserat egna insatser för att främja digitalisering och grön omställning i samband med höstbudgeten. Detta inkluderar satsningar på förbättrade matematikkunskaper hos befolkningen, något som efterfrågas i den alltmer digitaliserade ekonomin. Satsningar på havsbaserad vindkraft har offentliggjorts – men även statliga subventioner till kärnkraft, sänkt flygskatt och fryst drivmedelsskatt.

8.5 Utvärderingar och analyser pågår i länderna

Finland och Storbritannien har initierat ambitiösa utvärderingar av flera av de statliga stöden. I Finland görs detta av ett samarbete mellan Helsinki Graduate School av Economics, VATT Institute for Economic Research och finska statistiska centralbyrån. Insatserna och ekonomiska indikatorer har rapporterats i realtid under pandemin och arbetet med en utvärdering med ekonometriska metoder har inletts. Ambitionen är att kunna skapa kontrollgrupper. Även i Storbritannien är ambitionen att genomföra utvärderingar av låneprogrammen med kontrafaktisk metod. På grund av svårigheter med att skapa en kontrollgrupp (alla företagen påverkades av pandemin samtidigt) kan detta komma att göras med kvalitativa metoder. Konsulter har upphandlats för utvärderingar av både lånegarantiprogrammen och av permitteringsprogrammet.

Brittiska riksrevisionen har studerat stödprogrammen med fokus på effektiviteten i de genomförande aktörernas arbete mot korruption. Man har även studerat hanteringen av den, på grund av beviljade anstånden till företagen, uppkomna skatteskulden. I Danmark har regeringen tillsatt expertgrupper bestående av nationalekonomer för att ge råd om avvecklingen av insatserna och om policy för återhämtningen. I Tyskland utgör bristen på tillgång till registerdata ett hinder för mer kvalificerade utvärderingar. Vi har dock identifierat flera enkätstudier och en analys av effekterna av den tillfälliga momssänkningen.

Referenser

Övergripande

Enheten för marknad och konkurrens, Näringsdepartementet, 9 november 2021

EU-Wirtschaft nach Corona – Wie gelingen Wiederaufbau und Strukturwandel? Institut der deutschen Wirtschaft och Hans Seidel Stiftung, Bryssel, medverkande:

- Markus Ferber, EU-parlamentet, EPP-coordinator, Committee on Economic and Monetary Affairs, ordförande Hanns-Seidel-Stiftung
- Reinhard Felke, EU-kommissionen, DG ECFIN
- Jürgen Matthes, Leiter des Kompetenzfelds Internationale Wirtschaftsordnung und Konjunktur, Institut der deutschen Wirtschaft (IW)

Danmark

Business Sweden i Köpenhamn, intervju, 2021

Ekspertgruppen om en långsiktig strategi for et genåbnet Danmark. (september 2021).

Hverdag med øget beredskab. Afrapportering fra ekspertgruppen om en langsigtet strategi for et genåbnet Danmark.

Erhvervsstyrelsen. (2021). Oversigt over kompensationsordninger.

De Økonomiske Råd. (12 oktober 2021). Dansk økonomi, efter år 2021. Köpenhamn/Horsens.

Erhvervsstyrelsen, e-post, 2021-11-10

Sveriges ambassad i Köpenhamn, intervju, 2021-11-12

Erhvervsstyrelsen, e-post, 2021-11-16

Finland

Aalto universitet, e-post, 2021-10-25

Business Sweden i Helsingfors, intervju, 2021-11-16

Ilmakunnas, Seija och Rune Stenbacka, Minna Martikainen, Mikko Puhakka, Hannu Salonen, Rasmus Reinikainen. (20 april 2021). Rapport från forskningssektionen för företagsstöd 2021. Helsingfors: Arbets- och näringsministeriet.

Situation room report 7.10.2021 – latest developments in the labor market, households and firms (7 oktober 2021). Helsingfors: Helsinki Graduate school of Economics

Statens revisionsverk. (28 oktober 2021). Direkt företagsstöd efter coronaepidemin - Inriktning och hantering av bistånd i de tidiga stadierna av en epidemi. Helsingfors: Statens revisionsverk.

Sveriges ambassad i Helsingfors, intervju, 2021-11-10

Yrittäjät, e-post, 2021-11-15

Storbritannien

Ball, James och Christopher Barrett, Jenna Coull, Josie Kendall-Reed, Andy Nichols and Tom Tyson, assisted by Simona Ahmed, Harnam Bhandal and Dan Jones, under the direction of Joshua Reddaway. (9 juni 2021). Employment support- Department for Work & Pensions. London: National Audit Office.

Bisset, Mark och Andrew Carel-Maloney, William Johnson, Eloise Peck and Callum Saunders, under the direction of Simon Reason (7 juni 2021). Investigation into the British Business Bank's accreditation of Greensill Capital- HM Treasury, Department for Business, Energy & Industrial Strategy, British Business Bank. London: National Audit Office.

Dunne, Jemma och Laura McIntyre-Brown, and Josh Perks with assistance from Sultana Azmi, Kristian Barrett and Sophie Carruthers, under the direction of Emma Willson. (24 september 2021). Lessons learned: Delivering programmes at speed - Cross-government. London: National Audit Office.

Harari, Daniel och Matthew Keep. (24 september 2021). Coronavirus: Economic Impact. London: House of Commons

HM Revenue & Customs. (December 2020). Coronavirus Job Retention Scheme: Evaluation Plan.

Kennedy, Brian, Sarah Pearcey, Isobel Reed, Lucy Weston, David Williams och Andy Morrison. (november 2021). Managing tax debt through the pandemic: HM Revenue & Customs. London: National Audit Office.

National Audit Office, e-post, 2021-11-25.

Sveriges ambassad i London, intervju, 2021-11-19

Tyskland

Bachmann, Rüdiger, Benjamin Born, Olga Goldfayn-Frank, Georgi Kocharkov, Ralph Luetticke, Michael Weber (oktober 2021). A Temporary VAT Cut as Unconventional Fiscal Policy. National Bureau of Economic Research WORKING PAPER 29442. Cambridge, MA

Bartholomae, Florian W. och and Eva Stumpfegger. (september 2021). Government Interventions during the Coronavirus Pandemic — A Critical Consideration. CESifo Forum vol 22. München: Leibnitz Institute for Economic Research at the University of Munich.

BMF. (augusti 2021). Beitrag des Steuerrechts zur Bewältigung der Folgen der Corona Pandemie. Analyse und Berichte. BMF-Monatsbericht. Berlin.

Demmenhuber, Katrin och Wohlrabe, Klaus. (maj 2021). ifo Managerbefragung: Unternehmensfazit nach einem Jahr Coronakrise. München: ifö

Gillmann, Niels / Nauerth, Jannik A. / Ragnitz, Joachim / Schulze Spüntrup, Selina. (maj 2021). Bewertung der Coronahilfen: Wie zufrieden sind die Unternehmen? München: IFö

Happe, Kathrin och Mengel, Johannes (reds.). (juni 2021). Ökonomische Konsequenzen der Coronavirus-Pandemie: Diagnosen und Handlungsoptionen. Halle: Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina.

Hickmann, Helen och Lydia Malin (september 2021). Fachkräftebericht September 2021 - Der Fachkräftemangel nimmt wieder zu. Köln: Institut für deutsche Wirtschaft, på uppdrag av Bundesministerium für Wirtschaft und Energie.

Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, E-post, 2021-11-15

Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland, intervju 2021-11-23

På vilket sätt statens insatser bidrar till svensk tillväxt och näringslivsutveckling står i fokus för våra rapporter.

Läs mer om vilka vi är och vad nyttan med det vi gör är på www.tillvaxtanalys.se. Du kan även följa oss på LinkedIn och YouTube.

Anmäl dig gärna till vårt nyhetsbrev för att hålla dig uppdaterad om pågående och planerade analys- och utvärderingsprojekt.

Varmt välkommen att kontakta oss!

Tillväxtanalys

Studentplan 3, 831 40 Östersund

Telefon: 010-447 44 00

E-post: info@tillvaxtanalys.se

Webb: www.tillvaxtanalys.se